

Tidinge van Die Goude

Gij, die dit leest, zult U afvragen: is het verschijnen van die Tidinge nu wel nodig? Is het niet voldoende dat er op bepaalde tijden een bundel "Bijdragen" verschijnt, dat er jaarlijks een excursie wordt gehouden, dat er in het winterseizoen lezingen worden georganiseerd en dat door een Sierbrulcraghtwagentocht de belangstelling voor "Die Goude" levendig wordt gehouden.

Ach, lezer(es), wij weten het: het is al goede wijn, die in feite geen krans behoeft.

En toch - wij zijn van mening, dat het contact met de leden nog meer aangehaald kan en moet worden.

Is dan de gedachte om, zo mogelijk vier maal 's jaars, met een mededelingenblad voor de dag te komen niet aanlokkelijk?

En denkt U nu niet, dat er geen stof genoeg zou zijn om ~~te~~ veel druks te verzorgen!

Wij hebben schrijvers met een welversneden pen (doet U ook mee?), wij hebben onderwerpen te over, wij hebben moed ende couragie om dit aensienlijk ende costelijk werck tot stand te brengen.

Maar... dan is de daad nu aan U! Het is ons niet mogelijk dit alles te bekostigen uit de zeer geringe lidmaatschapsbijdrage, die U betaalt. Wij moeten dus een klein bedrag voor abonnementsprijs in rekening brengen, te weten f 3,- per jaar mits wij minstens 250 abonnés verwerven. Deze gelegenheid laat U natuurlijk niet voorbijgaan. U abonneert U omgaand!

Vult dan heden nog onderstaande verklaringhe in ende besorgt Uzelfs alsoo uren van leersaem tijdtverdrif.

HET BESTUUR.

Ondergetekende:

Adres:

Woonplaats:

abonneert zich bij deze voor tenminste een jaar op "Tidinge van Die Goude" tegen een prijs van f 3,- per jaar.

Gouda, 1954. (handtekening)

Aan de Secretaris van de Oudheidkundige Kring
"Tie Goude", Gouwe 47, GOUDA.

TIDINGE VAN DIE GOUDE

UITGEGEVEN DOOR
DE OUDHEIDKUNDIGE
KRING „DIE GOUDE“

REDACTIE-ADRES:
VAN ITERS ONLAAN 7
GOUDA

No. 1

31 Januari 1954

TER INLEIDING

In de kring van belangstellenden in de geschiedenis van het oude Gouda is het denkbeeld naar voren gekomen om door het uitgeven van een eigen tijdschrift, uiteraard van bescheiden omvang, het contact tussen de „werkende“ en de „belangstellende“ leden van „Die Goude“ te verstevigen. Hierdoor zou tevens aan hen, die de resultaten van hun navorsingen in breder kring zouden willen bekendmaken, een ruimere publicatie-gelegenheid worden geboden.

Het is allerminst de bedoeling om onze bundels „Bijdragen“, waarvan in 1952 de zevende is verschenen, dan niet meer uit te geven, of zelfs maar om deze concurrentie aan te doen. Integendeel! Er is echter zoveel stof beschikbaar, dat de behoefte aan een dergelijke uitgaaf steeds dringender wordt gevoeld. Thans moeten sommige artikelen lang blijven liggen alvorens er in de „Bijdragen“ ruimte voor beschikbaar is. Ook hebben sommige onderzoeken een zekere actualiteit, die bij verlate publicatie verloren gaat.

Het bestuur van „Die Goude“ heeft daarom besloten een poging te doen tot het uitgeven van een eigen tijdschrift, „Tidinge van Die Goude“ genaamd, dat om de drie maanden in de omvang van ongeveer 16 pags zal verschijnen.

Alle leden ontvangen hierbij het eerste nummer, dat tevens als proefnummer is bedoeld. Het zal wel geen nader betoog behoeven, dat de hieraan verbonden kosten in den vervolge niet meer uit de kas gedragen kunnen worden. De zeer lage contributie gedooft zulks niet. Wie er prijs op stelt ook eventuele volgende nummers te ontvangen, zal zich hierop moeten abonneren. Slechts indien zich voldoende abonneés aanmelden, kan de uitgave worden voortgezet. Wij hopen van harte, dat zulks het geval zal zijn!

Het ligt in het voornemen in de „Tidinge“ vooral kleinere artikelen en bijdragen van velerlei aard, betrekking hebbende op de geschiedenis van onze stad en omgeving, op te nemen. Slaagt onze poging, dan zal ook stellig c.z.t. een bandje beschikbaar worden gesteld.

Dit eerste nummer is voornamelijk aan één onderwerp gewijd, nl. aan de waterrampen, die de streek tussen IJssel en Lek in het verleden hebben getroffen. De ramp van 31 Januari 1953, die juist een jaar geleden plaats vond, heeft de belangstelling hiervoor levendig gemaakt. Wij zijn ons mede-be-

stuurslid, de heer D. L. DE JONG, oud-bouwkundige van de Provinciale Waterstaat, die door zijn rijke waterstaatkundige en historisch-geografische kennis, de aangewezen man was om dit onderwerp te behandelen, er zeer dankbaar voor, dat hij wat hem over dit onderwerp bekend is in een reeks interessante artikelen heeft neergelegd. Zij worden hierbij aan de leden van „Die Goude” aangeboden.

HET BESTUUR

VERZOEK AAN ALLE LEDEN

Het bestuur van de Oudheidkundige Kring „Die Goude” heeft het plan een verzameling aan te leggen van afbeeldingen van oud Gouda. Ten behoeve van deze verzameling wordt aan alle leden verzocht om afbeeldingen van de stad – in de ruimste betekenis van het woord – aan „Die Goude” af te staan. Het gaat hier zowel om tekeningen als om foto's, prentbriefkaarten, litho's en dergelijke. Ook schoolfoto's zijn welkom!

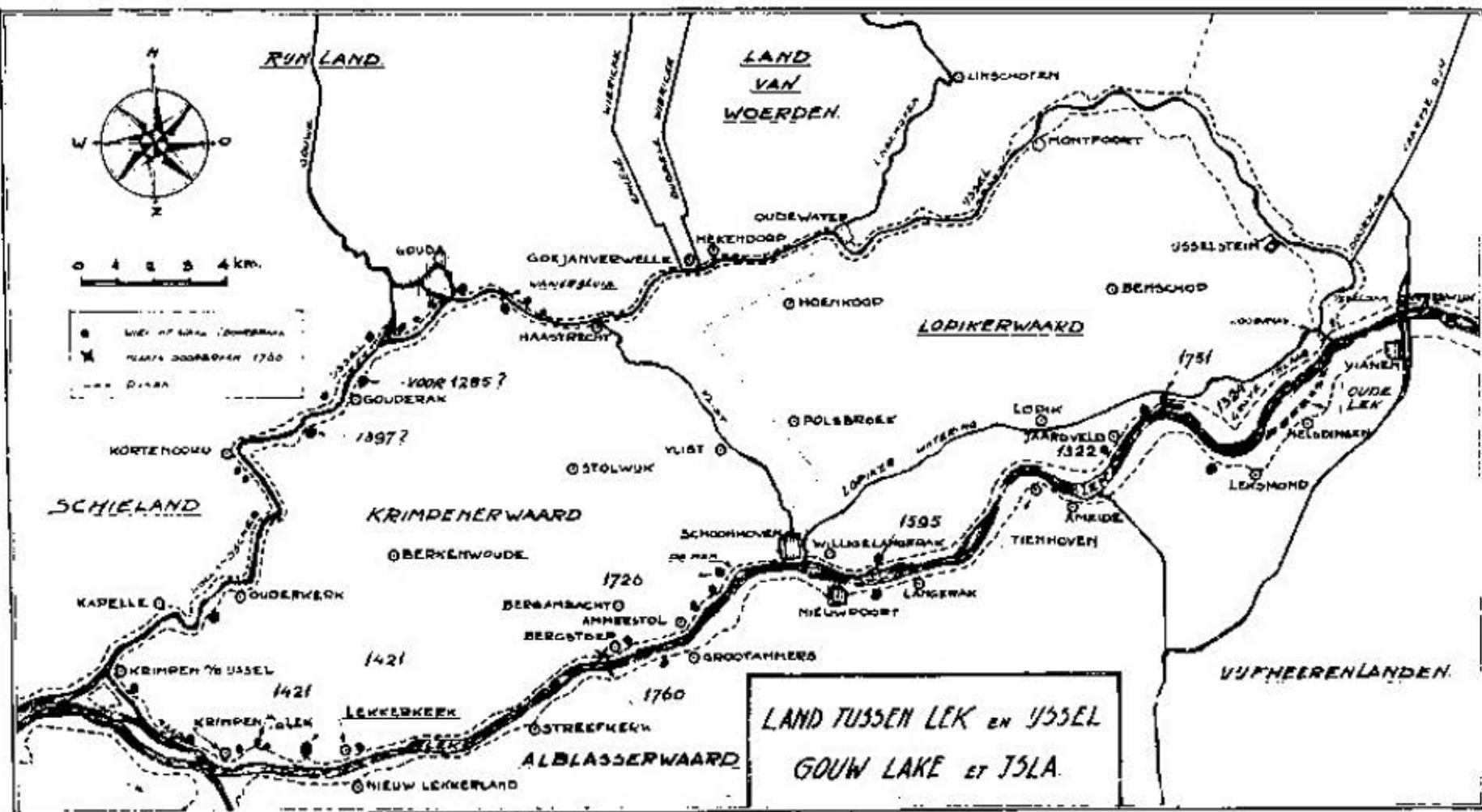
Alle bestuursleden zijn gaarne bereid een en ander in ontvangst te nemen.

Het adres van de secretaris van „Die Goude” is thans: J.H.METER, Gouwe 47, telefoon: 2901, Gouda.

ZALM VAN TACHTIG POND

Een merkwaardig nieuwtje uit April 1760 in de Nederlandse jaarboeken was het volgende:

„Misschien kan men het als een gevolg van de vloed op 26 Januari 1760 in de rivieren aanmerken, dat de 20e April in de rivier de Lek, nabij Klein Ammers, alwaar de dijk van de Krimpenerwaard is doorgebroken, een zalm is gevangen van uitstekende grootte. Men bracht denzelven den volgende dag ter markt te Schoonhoven, alwaar hij gemeten $62\frac{1}{2}$ duim (1,52 m) lang bevonden werd. Deszelfs zwaarte was $80\frac{1}{2}$ pond, en hij werd verkocht voor fl 14,95, de 9e penning, welke impost (belasting) is, die van de zalm werd betaald, uitgenomen. Vele nieuwsgierigen kwamen dezelve zien en niemand geheugde immer zulk een zalm beschouwd te hebben, onder welke ook was zekere Cornelis Nieuwpoort, weleer schout van Klein Ammers, een man omtrent 99 jaren oud, die in zijn vroegere leeftijd van de zalmvangst zijn bestaan vond, welke insgelijks getuigde nimmer zulk een zalm gezien te hebben”. Een buitensporige kansje voor de visser, wiens loon bij het dijkwerk fl 0.70 per dag was!

Figur 1.

WATERSNOEDEN IN HET LAND TUSSEN LEK EN IJSSEL

De Krimpener en de Lopikerwaard

D. L. DE JONG

Hoofdstuk I

DE DIJkring, ONTSTAAN, GEVAREN, DOORBRAKEN VOOR DE 15e EEUW

De Lek, van het Neuteboompje bij het Klaphek, ongeveer 2000 m ten Westen van Vreeswijk, tot 600 m beneden de kerk van Krimpen aan de Lek, vervolgens de Nieuwe Maas, vroeger Merwede genoemd, tot de Veerstoep te Krimpen aan de IJssel en verder de gehele Hollandse IJssel, zijn de rivieren, die omringen het eiland, dat in het jaar 944, en ook al daarvoor, bekend was als de gouw Lake et Isla. Deze gouw, die als leen behoord had aan een zekere Walgerus en diens zoon Radbodus, werd in genoemd jaar door de Duitse Keizer Otto I geschonken aan de Kerken van Sint Maarten en Sint Maria te Utrecht. Het behoorde also onder geestelijk gezag van het Bisdóm Utrecht. Het wereldlijk gezag, de grafelijkheid genoemd, ontvingen de Kapittelheren van keizer Hendrik V in 1122.

Hieruit blijkt, dat deze landstreek dicht genoeg bevolkt was om niet te versmaden inkomsten op te leveren. Deze bewoning wijst ook op ontgomen, met dijken of kaden omringd, land. Deze bedijking zou volgens oncontroleerbare gegevens in de tweede helft van de 9e eeuw (850-900) tot stand gekomen zijn. Deze veronderstelling wordt enigszins bevestigd door berichten over overstromingen in de jaren 857-860. Het overstroom van onbedijkt land is een gewone zaak, die niet vermeld behoefde te worden. Overstroming van bedijkt land veroorzaakt schade, arbeid en kosten van herstel van de dijken. Zo iets wordt onthouden!

In 1108 wordt Haastrecht vermeld en in 1155 is er sprake van het maken van een sluis, thans de Loobrug, in de IJsseldijk aan het Oostelijk eind van de Lopikse Wetering. Een sluis is nodig als er dijken of kaden zijn, zodat het te lozen water niet onmiddellijk van het land of uit sloten in de rivier kan stromen.

Dit wijst op het bestaan van de Zuider IJsseldijk, die geen betekenis voor het eiland Lake et Isla gehad zou hebben als hij niet deel uitmaakte van een gesloten waterkerende ringdijk, bestaande uit IJssel- en Lekdijken.

Het gevaar van doorbraak van de Lekdijken komt van twee kanten: van Oost en van West. Het water in de Lek kan hoog stijgen door toestroming van veel opperwater uit de Rijn. Geschiedt dit als de rivier met zwaar ijs bedekt is, dan is het gevaar extra groot.

Wanneer de rivier in een strenge winter lange tijd dichtgevroren is geweest, is het ijs dik. Bij dooi raakt het los. Door de kracht van de stroom komt het ijs in beweging en breekt in schotsen. De rivier gaat dan knuien. De schotsen worden stroomafwaarts gestuwd en over elkaar geschoven. Op plaatsen waar

de rivier een vernauwing of een ondiepte heeft „kropt het ijs op” en kan het zich dan tot een dam vormen, die de rivier verstopt met het gevolg, dat de waterstand achter de dam onrustbarend rijst en de dijken dagen, ja soms wekenlang het hoge water moeten keren. Zo’n ijsdam kan soms enige kilometers lang worden.

Het opruimen van een ijsdam was in vroeger dagen vrijwel onmogelijk. Springstoffen werden wel eens gebruikt, doch hadden meestal geen voldoende resultaat. Eerst toen met sterke stoom- en motorboten voorzien van ijsbrekers het ijs gebroken kon worden en nadat de rivieren door het opruimen van zandbanken en het leggen van kribben, genormaliseerd waren, en daardoor een regelmatig stroombed verkregen hadden, kon men het opkroppen van het ijs tot dammen met succes tegengaan. Het graven van de Nieuwe Waterweg heeft de afvoer van het ijs naar zee bevorderd.

De uitroep „de Lek kruit”, die vroeger als een noodkreet klonk, baart thans de oeverbewoners niet meer zoveel zorgen als een halve eeuw geleden.

Voordat de IJssel bij het Klaphek afgedamd was, bestond er op die rivier eenzelfde gevaar.

Een ander overstromingsgevaar komt uit de Noordzee bij stormvloed. De Westen-, Noord-Westen- en Noordenwinden stuwen dan massa's water de breedte riviermonden en verder de nauwere rivieren in. Sedert 1860 toen de IJssel even boven Gouda, bij de Waaiersluis, is afgedamd, zijn de IJsseldijken boven dat punt van dit gevaar gevrijwaard. De IJsseldijken beneden dat punt en de Maas- en Lekdijken moeten nog steeds de hoge stormvloed en keren.

Daar in de gehele streek geen enkele binnendijk ligt — de kaden langs de Vlist zijn van geringe afmetingen — hadden en hebben nog de beide waarden vrijwel dezelfde belangen bij het in goede staat houden van de Lek-, Maas- en IJsseldijken. Een doorbraak van een dezer dijken levert gevaar op voor overstroming van de beide waarden. De helling van het terrein van Oost naar West maakt doorbraken van de Lekdijk langs de Lopikerwaard voor de Krimpenerwaard gevaarlijker dan doorbraken van de Lek-, Maas- en IJsseldijken van de Krimpenerwaard voor de Lopikerwaard.

In de 13e eeuw werden de rivierdijken versterkt en werd er enige regeling in het beheer en onderhoud daarvan getroffen door de Bisschoppen van Utrecht en de Graven van Holland. In deze tijd ligt hoogstwaarschijnlijk de grondslag van de hoogheemraadschappen, de dijkbesturen, van de beide waarden. In het jaar 1233 lieten Bisschop Otto en Graaf Floris IV de Lekdijk van Amerongen tot Schoonhoven versterken. De verzwaring van de verdere Lekdijk, van de Maasdijk en de IJsseldijk, moet noodzakelijk daarop gevolgd zijn of toen reeds zijn uitgevoerd.

De Graaf van Holland veroverde het Westelijk deel van de landstreek. Dit deel droeg nog de naam van Lek en IJssel, later werd dat Nederweerd van Crympen of Crympenrewaart. Het Oostelijk deel kreeg al vroeg de naam van Overwaard of Lopikerwaard. Zo hoorde de Krimpenerwaard tot Holland en de Lopikerwaard tot het Bisdom Utrecht, het Sticht.

Enige tijd later maakte de Graaf van Holland zich meester van de Heerlijkheid IJsselstein en van de Ambachtsheerlijkheid Jaarsveld, die zich over een grote lengte langs de IJssel en de Lek uitstrekten. De macht van Holland over de dijken van die rivieren en ook het belang daarbij werd daardoor groter. Floris de Vijfde, de graaf, die zijn gebied naar alle kanten, ook op waterstaatkundig terrein trachtte te beschermen, wist gebruik te maken van de zwakke positie van de Utrechtse bisschop Jan van Nassau.

Van deze kreeg hij in 1285, tegen betaling van 4000 pond vergunning om de IJssel aan de bovenmond, die op Utrechts gebied lag (bij het Klaphek), af te dammen, ten einde zodoende de IJsseldijken te ontlasten van hoge opperwaterstanden, waardoor ook het overstromingsgevaar voor een groot deel van Holland ten Noorden van die dijken werd verminderd.

De Kapittelheren, die veel landerijen in de Lopikerwaard bezaten, vreesden dat de afdamming van de IJssel hogere waterstanden op de Lek zou veroorzaken. Zij hebben zich hevig tegen dit werk verzet. De IJsseldam, de Nieuwendam, was ondanks die tegenstand, in 1292 voltooid. De IJsseldam is het sluitstuk van de Lekdijk van Amerongen tot Krimpen. Aan de IJsseldijken van de IJsseldam tot Oudewater werd nadien minder zorg besteed.

Deze dijken, thans hier en daar niet veel meer dan landwegen, zijn daardoor aanmerkelijk minder hoog en zwaar dan de Lekdijk, die later herhaaldelijk verhoogd moest worden. De vrees van de Kapittelheren is niet ongegrond geweest; bij hoog opperwater kon de IJssel (vóór 1285-'92) een belangrijke hoeveelheid water van de boven-Lek afvoeren. Na de afdamming van de IJssel moest de beneden-Lek alléén al het opperwater afvoeren. De taak van de Lekdijken werd zwaarder. Na het jaar 1300 komen meer en meer berichten over doorbraken, zowel van de Noorder als van de Zuider Lekdijk beneden het Klaphek.

In 1294 kregen de bewoners van Ouderkerk aan de IJssel van Floris V bevel de IJsseldijk te herstellen en goed te onderhouden.

In het jaar 1321 brak de Lekdijk boven Vreeswijk door. Geheel Holland ten Noorden van de IJssel liep onder water. Ook de beide IJsseldijken braken door, zodat de Lopiker- en Krimpenerwaarden mede overstroonden. In Mei van het volgende jaar waren de dijken hersteld. De rust duurde niet lang. Op 22 en 23 Juni braken de dijken op dezelfde plaats en ook beneden Jaarsveld weer door.

In 1324 had de Lopikerwaard een grote ramp. Even beneden de IJsseldam werd de Lekdijk onherstelbaar beschadigd, zodat het nodig was ten Westen van het Klaphek over een lengte van drie kwartier lopens een nieuwe dijk een eind landwaarts te leggen. Waarschijnlijk heeft kort voor die tijd de Lek zich tussen Vianen en Leksmond Noordwestwaarts verlegd. Langs de Zuidelijke oever ligt daar een grote uiterwaard, oorspronkelijk een eiland, dat van de Zuidelijke oever gescheiden was door een geul, „de Oude Lek“, die thans bijna geheel verland is. Deze Oude Lek was verzwakt en de Nieuwe Lek langs de Noordelijke oever was in vermogen toegenomen. De Noorder Lekdijk

werd aldaar zodanig aangetast, dat hij niet meer houdbaar werd en prijsgegeven moest worden.

Het nieuwe landinwaarts gelegde dijkvak is bekend als „de Grote Inlaag”. In 1647 noemde men de daarlangs gelegen uiterwaard nog met dezelfde naam. Over deze doorbraak vindt men gegevens in „De Lekdijk benedendams in de IJsseldam”, 1e deel 1890, door J. A. van Hengst, aan welk boekwerk gegevens zijn ontleend. Ook de werken van A. J. van der Aa (1847) en Jhr Teixeira de Mattos (1927) verschaffen vele gegevens. Wijlen de heer P. van Balen, secretaris van „Die Goude”, maakte vele aantekeningen over de Krimpenerwaard. Hiervan is dankbaar gebruik gemaakt.

„In 1397 ontstond er eene doorbraak in den IJsseldijk, bij Gouderak, waardoor de scheepvaart grootelijks belemmerd werd,” zo schrijft A. J. v. d. Aa in zijn „Beschrijving van den Krimpenerwaard en den Lopikerwaard”.

Hoofdstuk II

DE SINT ELIZABETHSVLOED

En dan volgt een der voor Holland allemoodlottigste stormvloedén, n.l. die van 18-19 November 1421, de Sint Elizabethsvloed. Deze stormvloed, waarbij de Grote Hollandse Waard overstroomde, waardoor de Biesbosch ontstond en waarbij 72 dorpen onder water raakten, waarvan er 23 nimmer herbouwd werden, leeft nog steeds in 's mensen herinnering voort.

Door diezelfde stormvloed werden Duiveland, Zuid-Beveland, Goedereede en een deel van Voorne overstroomd. Ook de Krimpenerwaard en daarna de Lopikerwaard, deelden in de ramp. Bij deze vloed, die waarschijnlijk ook nog verhoogd werd door hoog opperwater, brak de Lekdijk op twee plaatsen door. De grootste doorbraak viel circa 2 km beneden Lekkerkerk bij „Den Bakker”. De Bakkerswaal, de schollevaarskolonie en eendenkooi, thans een natuurmonument, in het bezit van de Stichting „Het Zuidhollands Landschap”, is daar het litteken van. Van deze doorbraak gaat het verhaal, dat een aldaar in de nabijheid wonende broodbakker de raad gaf de stroom door het gat in de dijk te stuiten door er met zand gevulde zakken in te werpen. Hij stelde zijn meelzakken beschikbaar. Men vertelt, dat hij zelfs nog met meel gevulde zakken in het gat liet werpen. Aan hem komt waarschijnlijk de eer toe dit later veelvuldig toegepaste noodmiddel bedacht te hebben.

Een tweede, minder grote dijkdoorbraak ontstond even boven Krimpen aan de Lek, waar de Lekdijk eveneens bezweek. Ook daar ligt nog een kleiner wiel, als een herinnering aan de ramp.

Het heeft jaren geduurd eer de dijk werd hersteld. Een der oorzaken daarvan was de onmacht van het dijkbestuur, veroorzaakt door de Hoekse en Kabeljauwse twisten en de strijd om de macht over Holland, die toen gevoerd werd door Jacoba van Beyerén tegen haar oom Jan van Beyerén, de Elect van

Luik, en haar neef Filips, Hertog van Bourgondië, die beurtelings hun maatregelen tot herstel van de dijk trachtten te nemen.

Mit enkele charters uit die tijd zijn de lotgevallen van de Krimpenerwaard, en ook van de Lopikerwaard, die eveneens ondergelopen was, enigszins na te gaan.

Jan van Beyeren (20 Sept. 1422) achtte zich graaf van Holland. Hij stelde „op ootmoedich versoeck van der goede luden van Crympenrewairt, want wij aangesien hebben groeten verderflijken schade, dair onse goede lude mede beschadigd zijn, als dat die gemeen weert mit twee opene walen gereden heeft omtrent twee jair lanc“ een nieuw (tijdelijk voor vijf jaren) bestuur over de Krimpenerwaard aan en wel over de dijk, beginnende tot Schoenhoven die Lecke neder, voirt om ter IJsel toe, ende die IJsel opwaert totten lande van Vlyet (Vliet ten Oosten van Haastrecht) toe*.

Er werden tien heemraden aangesteld, waaronder één uit elk der steden Dordrecht, Gouda, Oudewater en Schoonhoven. De overigen werden benoemd door de adel. De kosten, die deze heren maakten, moest „het gemeen lant binnen der scouwe (schouw) betalen“.

Een bijna gelijkluidende oorkonde werd twee dagen later uitgegeven door Margaretha van Bourgondie, de moeder van Jacoba, die de Heerlijkheid Schoonhoven bezat en die namens haar dochter handelde.

In beide oorkonden werd bepaald, dat „wie zijn lant verloren liet in den dijkage op diens goed zal de Heer de kosten der dijkage verhalen, want de Heer sal den dijk aanvangen (herstellen) en houden“.

De landeigenaren moesten dus zelf, elk voor zijn deel, de dijk herstellen. Dit ging echter zo vlot niet. Op 24 Maart 1424, dus bijna anderhalf jaar later, deelt Jan van Beyeren mede, dat hij met de steden Dordrecht, Gouda en Schoonhoven overeengekomen is, dat iemand, die zijn land, gelegen in Krimpen, „onverdijscht“ zal laten liggen of onwillig ter dijking is, in zijn bezit zal worden aangetast. Mocht zo iemand zich in „onse lande“ of steden ophouden, dan zou hij gevangen genomen en zijn eigendom verbeurd verklaard worden.

Dit dreigement had waarschijnlijk niet het gewenste gevolg, want op 24 Juni van hetzelfde jaar werd het herhaald. Op 6 Januari 1425 overleed Jan van Beyeren. Zijn rechten en aanspraken kwamen in het bezit van Hertog Jan van Brabant, de tweede – verstoten – echtgenoot van Jacoba. Ook deze trachtte de grondeigenaars te bewegen de dijken te herstellen. En om dit aan te moedigen gaf hij, op 16 Mei 1425, aan „die goede lyden“.... „een goed, vrij, vast en zeker geleiide mit horen live, ende goed, veijlich te comen, te varen, te merren (vertoeven) ende te keeren over all en binnen den voorscreven weerdt, om te helpen bedijken, als des noot is (nodig is). Behoudelic die onwillich sijn, ende niet en dijken, noch daartoe gelden (betalen) en willen....“

Dit vrij-geleide was nodig, want het was onveilig in de Krimpener- en Lopikerwaard. Er heerste grote verwarring. De Hoeken, de partij van Jacoba, hadden bij verrassing Schoonhoven ingenomen. Met kleine troepen had Jacoba's bevelhebber, Floris van Kijfhoek, zijn mannen, ondanks de overstroming,

langs verschillende wegen in de nabijheid van de stad weten te brengen. Hij had vele vrienden daarbinnen. In de nacht werden de poorten geopend en de Hoeken binnen de stad gelaten. De Kabeljauwen vluchtten op het kasteel, dat omsingeld werd. Willem van de Coulster was er kastelein (slotbewaarder) en Aelbrecht Beiling onderbevelhebber. Zij verdedigden de vesting met heldenmoed, zegt het verhaal. De Hoeken stroomden van alle kanten toe en Schoonhoven werd hun hoofdkwartier. Het kasteel werd na enige tijd overgegeven. Aelbrecht Beilings geschiedenis is verder in het duister gehuld. Volgens sommigen werd hij levend begraven, volgens anderen was hij jaren later nog bevelhebber bij de Kabeljauwen. De Hoeken voelden zich veilig in de stad die rondom in het water lag.

Jan van Brabant liet Schoonhoven belegeren. Om de stad te kunnen naderen liet hij verscheidene polderkaden doorsteken en het overstromingswater van de landerijen rondom de stad weglopen. Op andere plaatsen liet hij de gaten in de kaden van de zo leeggelopen polders dichtten. Deze handelingen waren niet naar de zin van de eigenaren der landen, die nu geïnundeerd werden. Velen van hen hadden zich bereid verklaard te helpen aan het herstel van de Lekdijken en vrijgeleide gekregen en daardoor onder bescherming van de troepen van Jan van Brabant toegang tot hun landerijen.

Hiervan maakten zij gebruik, of zo men wil misbruik, om de ten behoeve van de militaire inundatie doorgestoken kaden te dichtten en de dammen weer door te steken. Bij brief van 13 Mei 1425 maakte Jan van Brabant bekend, dat sommigen zijn vrijgeleide voor het bedijken van de Krimpener- en Lopikerwaard misbruikten. „Datter sommige personen sijn, binnen den selven Waert geseten, die die cadē, ende wegen toe dempen, ende stoppen, die onse goede luyden, ende vrienden, liggende voir Scoenhoven, daer hebben doen steken, dair 't water mede weck soude scieten ende ruymen, dat onse vijande, liggende binnen Scoenhoven, tot onser hyndernisse laten inlopen; bij den welken dempinge, ende stoppinge voorszegt onse vrienden voorszegt zeer gehindert ende onse vijande zeer mede gesterct werden, des ons in geenerwijs in staet te lijden.

Ontbieden daerom... dat ghij die wege ende cadē... weder opent en doersteket... en onse vrienden gehulpich ende bijstandich daerin sijt”.

Dan volgde een bedreiging met opzegging van het vrijgeleide en verdere bestraffing.

De Krimpenerwaard stond niet geheel onder water. Waarschijnlijk had men ringkaden om de doorbraken gelegd, zodat de zomervloeden geen toegang tot het land hadden. Door sluisgang had men enkele polders droog kunnen laten lopen.

Op den 13en dach in Junio 1425, doe beval mijn genadige Heer van Brabant mit sinen open brieve den scouten ende gemeenen buren van Stolkwijck, van den Berge, ende Bergambacht, van Zuytbroeck, van der Lecke (Lekkerkerk), ende van Berckoude, dat sij haer wegen, cadē ende dammen (moesten) opdelven tusschen dit (heden) ende Vrijdage naestcommende”.

„ende dat sij die van Scoenhoven niet spisen, noch stercken en soudē van boter, van case (kaas) ende andere proviande, want wairt dat sij hier en bo-

ven deden, dat wourden wij houden aen hoir lijff ende goet, als aen dengenen, die mijns Heren vijanden waeren" enz.

Op straffe van de dood en verbeurdverklaring van de goederen mochten de boeren uit die plaatsen dus geen hulp verlenen aan Schoonhoven. Alleen droog gelopen land kan boter, kaas en ander proviand opleveren. Het Westelijk gedeelte van de Krimpenerwaard stond dus weer droog. Dit is mogelijk geweest doordat het land in de Krimpenerwaard toen hoger lag en de laag-waterstanden in de rivieren lager waren dan heden het geval is. Het verschil is ± 1.00 meter.

De Schoonhovenaars hadden nog gelegenheid om strooptochten te ondernemen. De stad was blijkbaar niet geheel door de Kabeljauwse troepen ingesloten. Op 12 Juni 1425 deelde Jan van Brabant mede, dat „onze goede luijden ende gemeene bueren van den Capelle ende van der Nyerwerkercke op ter Ijsel gelegen, dagelijc zeer beancst (beangst) ende gevreesst sijn van onsen ballingen ende vijanden binnen Scoenhoven liggende", die van tijd tot tijd hun huizen in brand staken en de bewoners als gevangenen meenamen. Jan stond de bewoners van Capelle en Nieuwerkerk toe „mitten onsen ballingen ende vijanden binnen Scoenhoven overcomen en verdingen mogen, vrij en onbeschadigd van hen te wesen, zonder dat wij tusschenbeide komen". Zij mochten dus brandschattingen en losgelden aan die van Schoonhoven betalen. Jan was blijkbaar niet bij machte de bedreigde dorpen te hulp te komen.

In die dagen wonnen de Hoeken veld. Zij maakten zich meester van burchten en kastelen. Grote veldslagen werden niet geleverd. Zij maakten kleine veldtochten, strooptochten of „sprongtreizen". Aan vele dorpen brachten zij grote schade toe. Velen sloten vrede om een weinig rust te hebben.

Inmiddels had Jan van Brabant, die met zijn beleg van Schoonhoven en andere veldtochten niet veel succes had, zijn rechten en aanspraken op Holland verpand aan Jacoba's neef Filips van Bourgondië (Mei 1425). Het beleg van Schoonhoven werd opgebroken. Op 31 Augustus verscheen Jacoba van Deyeren, ontvlucht uit haar gevangenschap te Gent, onverwacht te Schoonhoven, waar men nog feestvierde over het opbreken van het beleg. Met een klein leger verliet Jacoba de stad. Zij voer de IJssel op naar Gouda. Oudewater koos haar zijde. Het strijdtoneel werd naar het noorden van Holland verplaatst. De Krimpenerwaard en de Lopikerwaard bleven echter met hun gebroken dijken liggen.

Filips van Bourgondië trachtte de door de Hoekse en Kabeljauwse twisten en de strijd om de macht over Holland vertraagde werken tot herstel van de bij de Sint Elisabethsvloed in November 1421 ontstane doorbraken van de Lekdijk bij Lekkerkerk en bij Krimpen nog weer op gang te brengen. Hij gaf op 6 October 1425 een vrijgeleide aan Dijkgraaf en Heemraden en al diegenen, „die daar sitten (wonen), gegoed sijn, of anderen die alleen kwamen om daaraan te arbeiden, uitgezonderd onze vijanden, poorters en inwonenden van Gouda, Schoonhoven en Oudewater". Deze steden mochten niet met proviand „gestijfd en gesterckt" worden.

Ook deze maatregel bevorderde het herstel van de Lekdijk niet. Op 16 April 1427, terwijl de strijd met Jacoba nog voortduurde, gaf Filips „bestand en veiligheid aan de bewoners en gebruikers o.a. in „Crympenerwaert tot Schoon-

hoven toe, mit onser moeder van lande Vrou Magarida van Bourgondië, des Heren Lande van Montfoirde aan die Zuytsyde v.d. IJssel, mit Heren Jans van der Vliet,... van der Goude, van Oudewater, een goede veijlicheit, ende bestant hoir lijf (het leven), hoir huysen, beesten, coren en anders hoir have en goede, rustelic (rustig) en vredelic te gebnuijken ende te laten gebnuijken, als sij biinnen (binnen) den lande gecomen sijn... dat sij (de inwoners der genoemde steden) hoir (hun) lijf veijlicheit hebben sal ongewapend te gaen tot hoiren goeden, beesten, coren ens des sij te doen hebben... ende voirt in Crimpenerwaard boven en beneden tot den Nijendam (IJsseldam bij Vreeswijk) sonder (in het bijzonder) dat Kerspil van Leckerkerck ende Crimpenerkerck op die Leck... allen veylich over varen tot allen veeren, des sal men alle uiterwaarden bruijken... enz."

Ieder die aan het herstel van de Lekdijk wilde medewerken, kon dus op de bescherming van Filips rekenen. De inwoners van genoemde steden mochten alleen ongewapend naar hun land gaan, zij werden nog niet vertrouwd. Voor hen die nabij Lekkerkerk en Krimpen aan de Lek, waar de doorbraken lagen, gingen werken was de overtocht over de Lek veilig. Zij mochten de benodigde klei uit alle uiterwaarden halen.

Het zou echter nog enige tijd duren eer het dijkherstel met kracht werd aangepakt. Jacoba van Beyeren, ook door haar derde echtgenoot, Humphrey van Cloucester in de steek gelaten, gaf de strijd op en verzoende zich (3 Juli 1428 te Delft), met Filips.

Toen werd het rustiger in Holland. Naast andere staatszaken had nu ook het behoud van de waarden de belangstelling. Het herstel van de dijk nam een aanvang, echter niet zonder onenigheid onder de gezaghebbende steden.

Men achtte het nodig een krachtig dijkbestuur over de Krimpenervwaard in te stellen. Dit werd geregeld bij Handvest van 13 Mei 1430. Filips en Jacoba gaven daarin gezamenlijk in 29 artikels voorschriften over de samenstelling van het dijkbestuur en de bevoegdheden en de taak van dat college. Zij delen o.a. mede dat „overmits last van Water, ende oock om des Oorloghs ende der Vreden wille, een wijl tijds geweest in den Lande van Hollandt, tusschen ons Hartog en Hartoginne, die Dijcken van onsen Lande in Crimpene-Weert seere vergaen ende vergleden (achteruitgaan) zijn, alsoo dat selve Landt lange daarom onbesorcht (onverzorgd) ende in grooter vreesen ghestaen heeft verderffelyck te worden en worde dat mitten besten niet versiens (niet met de beste middelen hersteld) 't welcke Wij, die altoos genegen sijn tot oirbaar (nut) ende saligheit onser Lande, metter hulpe van Gode gerne versorgen ende verhoeden souden.

Soo is 't dat Wij ter ootmoedigen vervolghe onse goeder Luijde, uit den gemeenen Dorpen in de Nederweert van Crimpen geërft (geland) ende ghegoedt weesende...⁹ geven de volgende rechten en vrijheden⁹.

Heer Gerrit van Naeldtwijk werd voor het leven tot dijkgraaf benoemd. Er werden zeven heemraden gekozen; door de steden Dordrecht, Gouda en Schoonhoven elk twee, de zevende door de Dijkgraaf. De Dordtenaars hadden veel eigendommen in de waard. De Lekdijk van de Westzijde van de stad Schoonhoven tot Krimpen aan de Lek, de Merwede-(Maas)dijk tot Krimpen aan den

IJssel en de IJsseldijk „totter Stichterschouwe“ (Vliet bij Oudewater) kwamen onder hun toezicht. De schouwen, boeten, keuren en de financiën werden geregeld. Een klerk (secretaris) en een bode moesten worden benoemd.

Het bestuur kreeg dezelfde rechten en plichten als de besturen van de Alblasserwaard, Rijnland, Schieland en Delfland reeds hadden.

Dit reglement is tot het jaar 1762 bijna ongewijzigd van kracht gebleven.

Zo hebben de waarden, en voornamelijk de Krimpenerwaard, gedurende ruim tien jaar in een rampzalige toestand verkeerd.

Hoofdstuk III

OVERSTROMINGEN IN DE 15e, 16e, 17e EN 18e EEUW

Maar nog menigmaal heeft het gespannen. In 1468, zo vertelt Van der Aa, verkeerde de Krimpenerwaard bij stormvloed in gevaar. De dijken liepen hier en daar over. Doorbraken kwamen niet voor.

Twee jaar later, in 1470, brak de Lekdijk van de Krimpenerwaard. De plaats daarvan is niet meer bekend. Ook het jaar 1511 bleef niet zonder rampen. Toen viel er een doorbraak in de Lekdijk van de Lopikerwaard. Ook hiervan is de plaats niet meer bekend, evenals van die van de Lekdijk van de Krimpenerwaard in 1553. Van de Allerheiligen-vloed op 1 November 1570 is niets meer bekend, dan dat de dijken op zeven plaatsen doorbraken.

Vijf en twintig jaar later, in 1595, brak de Lekdijk van de Lopikerwaard even boven Schoonhoven, bij Willige Langerak, door. Onder protest van de Krimpenerwaard werden de Vlistkaden doorgestoken, zodat deze waard ook haar deel van de overstroming kreeg. Geheel de binnenstad van Schoonhoven liep onder water.

De IJsseldijken kregen het in de jaren 1624 en 1638 zwaar te verantwoorden. De Lekdijk Bovendams brak bij 't Waal door. Het water kon met moeite door de opgekiste IJsseldijken uit de beide waarden gehouden worden.

Van 16 Juni 1672 tot 22 Dec. 1673 was het Oostelijk deel van de Krimpenerwaard, dat deel uitmaakte van de Hollandse Waterlinie, geïndeerd, om de Franse legers buiten Holland te houden.

Het land was de daardoor aangerichte schade nauwelijks te boven, toen op 12 Januari 1677 de Lekdijk van de Lopikerwaard bij de Grote Inlage doorbrak. De Vlistkaden liepen over en ook de Krimpenerwaard liep vol. In Februari d.a.v. kon het water weer geloosd worden.

Ook het jaar 1726 was een rampjaar. Er vormde zich in de Lek een ijssdam van Krimpen tot Streefkerk. Op 21 Januari brak de Lekdijk bij de Hem, even beneden Schoonhoven. Het gat was 90 m breed, de wiel 10 à 12 m diep.

Het land stond 2,5 à 3 m onder water. Ook de Lopikerwaard liep onder. De Lek bleef tot in Maart geheel met ijs bezet. Het land was eerst in het midden van de zomer droog.

In 1747 liep de Lekdijk tussen Schoonhoven en Willige Langerak over. Tot een doorbraak is het niet gekomen. Ook de IJsseldijken kregen het zwaar te

verantwoorden tengevolge van een doorbraak van de Lekdijk Bovendams bij het Berchemse Veer.

Op 23 Maart 1751, bij open rivier, brak de Lekdijk van de Lopikerwaard nabij het huis Laanwijk onder Jaarsveld door. Beide waarden liepen onder water. Het vee werd in Schoonhoven in veiligheid gebracht.

Op het kaartje van het Land tussen Lek en IJssel zijn de wielen of walen van doorbraken (te groot) aangegeven. Van het merendeel is het tijdstip niet meer bekend. Dr T. Vink heeft enkele wielen en hun over het land daarachter verspreide uitspoelsel — klei, veen en zand — onderzocht. De wielen nabij Gouderak waren in 1926 nog 6 à 7 m diep. Die in het Middelblok is z.i. het wiel van een doorbraak die moet zijn ontstaan bij ijsgang door opperwater, dus voordat de IJssel in 1285—1292 bij het Klaphek werd afgedamd.

De talrijke overstromingen noopten de bewoners tot veiligheidsmaatregelen. Verscheidene boerderijen zijn op opgeworpen hoogten gebouwd en hebben bovendien in de stallen nog sterke z.g. „steigeringsen“, water- of vloedzolders, waarop in tijden van watersnood havel en vee geborgen konden worden. Deze wijze van bouw en inrichting heeft in de loop der tijden haar nut wel kunnen bewijzen.

Van lieverlede voelde men zich wat veiliger achter de telkenmale verzwaarde dijken. In de 18e eeuw en later nam men deze voorzorgen niet meer.

Hoofdstuk IV

DE DOORBRAAK VAN 1760

In het jaar 1747 begon de uitgave van de „Nederlandsche Jaerboeken inhoudende een verhael van de merkwaardigste geschiedenissen die voorgevallen zijn binnen den omtrek der Vereenigde Provintien“. Deze Jaerboeken, waarvan elke maand een aflevering verscheen, bevatten „eene aeneenschakeling van berichten omtrent lofs- en doemenswaardige bedrijven“. Deze berichten strekten „natuurlijk tot niet anders, dan om, door het verhael van daden, die nuttig zijn voor het algemeene welzijn, en zulken, die hetzelfde storen of deszelfs loop stuiten, naeijver te verwekken en eere te boezemen in de Landzaten, en hen te bewègen, in alle bijzondere betrekkingen, die zij tot het Gemeenebest hebben... enz.“

Het 14e deel van deze Jaerboeken behandelende het tijdvak 1 Januari—1 Juli 1760, de gedrukte „Resolutien van de Heeren Staten van Holland en Westvriesland in haar Edele Groot Mog. Vergadering genoomen in den jaare 1760“ en de aantekeningen uit verschillende archieven van wijlen de heer P. van Balen, secretaris van de Oudheidkundige Kring „Die Goude“, bevatten ruimschoots gegevens om het verloop van de ramp, die in het begin van het jaar 1760 over de Krimpener- en Lopikerwaarden kwam, te beschrijven.

De redactie van de Jaerboeken had in verschillende plaatsen correspondenten, die van de plaatselijke voorvallen uitvoerige verslagen gaven.

De correspondent uit Schoonhoven meldde 31 Januari 1760 het volgende:

„Nadat wij alhier sedert het laatste Dooiweder en den daeropvolgenden

strengen Vorst, eene vrij hooge Rivier hebben gehouden, waer over velen zich grootelijks bekommerden, alzo het altoos gevaerlijk geoordeeld word dat de Rivieren met hoog Water toevriezen, hebben wij ondervonden, dat de opgevatte vrees niet ijdel is geweest." Hij vertelt verder, dat 25 Januari de dooi inviel. Om half twee in de namiddag raakte het ijs in de Lek los en ging kruien. De sterke stroom schoof de ijsschotsen over elkaar. Er vormde zich van even boven Klein-Ammers tot aan Krimpen over een afstand van twee en een half uur lopens een ijsdam. Het van boven afvloeiende water werd daardoor gestuit. 's Nachts om half twaalf stond het water te Schoonhoven 66 duimen (1.60 m) boven het „Klokkenslag" – het peil waarop vroeger het dijkleger opgeroepen werd – en gelijk met de kruin van de dijk. Men kreeg al spoedig bericht, dat de dijk te Ammerstol bij de Boegstoep begon te zinken en het dorp gevaar liep geheel weggespoeld te worden.

Op deze tijding sloeg de Gamizoenscommandant van Schoonhoven, op verzoek van de stadsmagistraet, die door Dijkgraaf en Hoogheemraden van het gevaar verwittigd was, alarm. Er werd een 50-tal arbeiders bijeengebracht, die voorzien van gereedschappen uit de Landsmagazijnen naar Ammerstol togen om daar hulp te verlenen. Daar was men met behulp van de gehele bevolking het gevaar te boven gekomen. Onder leiding van de Schout Pieter Smits had men de dijk opgekist.

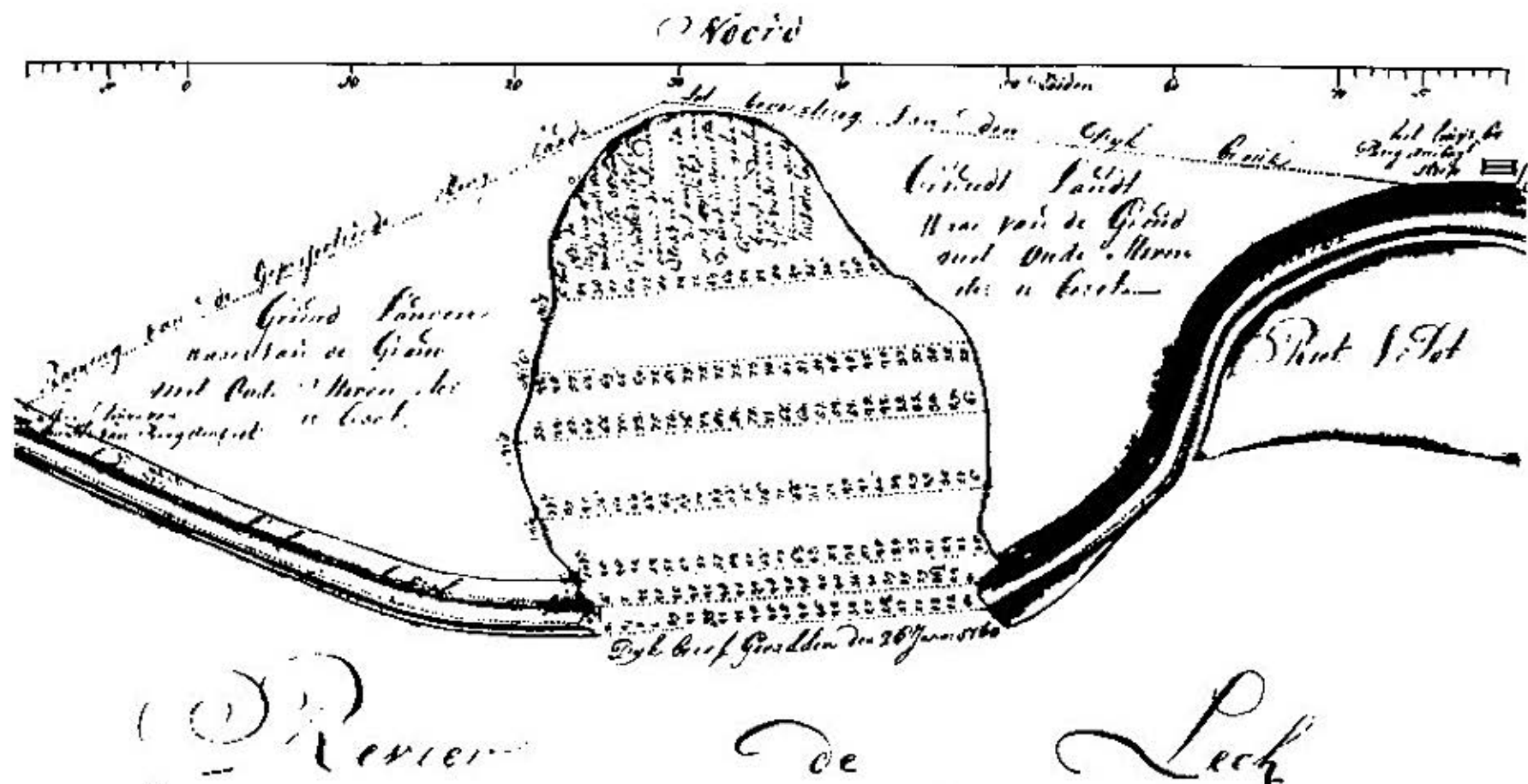
De ijsdam had zich echter weer in beweging gezet maar was spoedig daarna nabij Bergstoep weer vastgeraakt, met het gevolg dat de dijk daar begon over te lopen. „Was aldaer, op dien tijd, Volk bij de hand geweest, zoo als de nood eischte, waerschijnlijk was de Dijk aldaer ook behouden gebleven."

Dit was nu niet zo. Het overlopende water maakte geulen dwars door de dijk kruin. Een volledige dijkdoorbraak was het gevolg daarvan. Dit gebeurde om vijf uur. 's Morgens om zes uur (26 Januari) kreeg men te Schoonhoven bericht daarvan. Onmiddellijk na ontvangst van dat bericht werden de klokken geluid om de „Landlieden te waerschouwen dat zij zich met hunne goederen, zoo goed, als mogelijk was hadden te bergen." De gehele Krimpenerwaard liep onder water. Het water stroomde tot tegen de West-Vlistdijk. De bevolking vluchtte met pak en zak en vee naar de dijken en ook naar Gouda en Oude water. Ondertussen was het water in de Lek gevallen, zodat er althans te Schoonhoven en Ammerstol geen gevaar voor dijkdoorbraak meer bestond.

Te Bergstoep was de dijk op twee plaatsen met een stuk dijk van plm. 8 m lengte daartussen doorgebroken. De gaten, die even beneden de Bergse stoep (Dijklaan) ten oosten van het Speelhuisje van de heer Van Bergambacht lagen, hadden een wijdte van 14 en 7 roeden (53 en 26 m).

Om het gebied van de overstroming te beperken besloten Dijkgraaf en Hoogheemraden van de Lopikerwaard de West-Vlistdijk op te kisten. Dit werk werd door 350 mannen, met behulp van palen, planken, klei en mest, binnen twee dagen voltooid. Men hoopte daarmee de Lopikerwaard droog te kunnen houden. Deze hoop vervloog spoedig.

Inmiddels had zich tussen Vreeswijk en Jaarsveld een tweede ijsdam vastgezet, die echter op 29 Januari weer losschoot. Het ijs dreef naar Bergstoep waar het stuitte op de ijsdam aldaar en door de sterke stroom door de dijkbreuk de Krimpenerwaard werd ingestuwd. De ijsmassa was echter zo groot, dat het

Figuur 2. De doorbraak te Bergstoep in 1760, opgemeten en getekend door Arij Kuijck, dijkbaas en K. Vaandrager, timmerman. (Inventaris Alg. Rijksarchief te 's Gravenhage.)

dijkgat gestopt werd. Het stuk dijk (8 m lang), dat was blijven zitten, werd weggeschoven. Het instromen van het water hield dus enige tijd op. Maar daardoor steeg het water in de Lek te Schoonhoven weer tot 69 duim (1,66 m) boven „Klokkenslag“.

De bekistingen aldaar gemaakt begonnen „te wijken en uit te barsten“. In de Koestraat en onder de Bergambachtse Poort welde het water uit de grond op. Er werd een tweede kisting gemaakt en de plaatsen waar het water opwelde werden met een dikke laag klei bedekt, een middel dat niet veel hielp.

Gelukkig begon de ijsdam tussen Bergstoep en Krimpen, door de aanhouden de dooi op 30 Januari enigszins los te raken. Het water in de Lek zakte daardoor een weinig. Het ijs, dat zich in de doorbraak had vastgezet, raakte los en werd door de krachtige stroom met geweld de Krimpenerwaard in gedreven. De dijkbreuk was toen ongeveer 30 roeden (113 m) wijd. Hierdoor was de stad Schoonhoven van de zijde van de Lek buiten gevaar.

Anders was het in de Krimpenerwaard. Het water steeg daar. De opkistingen van de West-Vlistdijk liepen over of spoelden weg, zodat de Lopikerwaard ook inundeerde. Schoonhoven lag als een eiland in het water.

De te Lekkerkerk gevestigde correspondent gaf een uitvoerig verslag van de gespannen toestand aldaar. Hij vertelt: „'t Was op Dingsdag, den 29en Januarij zesjes jaers, en dus omtrent driemaal vier en twintig uren na het doorbreken van den Lekkendijk bij Bergstoep, dat de In- en Opgezetenen van den Ambachte van Lekkerkerk in 't gemeen, en die van dit dorp in 't bijzonder, voor eene verwoesting, tot hun geheel bederf, vreesden. Dit dorp legt langs de Rivier de Lek, en staen, op de Dijkstraet aldaer, de Huizen van het Dorp doorgaans aen den binnenkant, bij gissinge meer dan tweehonderd Roeden (760 m) lang. 's Nachts tusschen den 21 en 22 Januarij hadden de Heemraden van Lekkerkerk zich reeds op den Dijk begeven, met hunne Geschiede Mannen (het toen zo genoemde dijkleger) en post gevat in den Polder den Hoek gelegen beoosten het Dorp Lekkerkerk, alzoo het Water, door de sterke aanpersing van het ijs, reeds op vele plaatsen op en vervolgens met den Dijk gemeen stond, om hetzelfde voor de opgewerkte Kistingen te keeten, en de Krimpenerwaard voor Dijkbreuken te bewaren.“

Hij vertelt dan verder, dat er op Dinsdag 29 Januari 's morgens 10 uur nog geen gevaar voor overlopen van de dijk was. In de Lek was het ijs in beweging. Het zette zich tussen de woning Lekzicht ten Westen van Lekkerkerk tot beneden Krimpen opnieuw vast. De doorbraak bij Bergstoep was door het ijs verstopt, zodat het water in de Lek opnieuw steeg en voor het dorp Lekkerkerk een onrustbarende hoogte verkreeg. Om 1 uur stond het reeds gelijk met de Dijkstraet, die met dikke ijsschotsen bedekt werd. De inwoners van Lekkerkerk hadden hun huisdeuren en de poorten en gangen tussen de huizen met vloedplanken opgekist. De drie dorpsstoepen waren dichtgemaakt met planken, horden, takkebossen, riet, koemest en hooi.

Het water stond $1\frac{1}{2}$ voet (0,47 m) op de dijk. Iedereen deed zijn best om de noodwaterkeringen, die veel van het stoten van de ijsschotsen te lijden hadden, in stand te houden. Plotseling ging het gerucht, dat de dijk bij de Korenmolen nabij Krimpen, dreigde te bezwijken, doordat aldaar niet voldoende man-

nen waren om de dijk op te kisten. De bewoners van Lekkerkerk hadden handen vol werk en konden dus niet te hulp snellen.

Gelukkig had men te Krimpen aan de Lek het gevaar bemerkt. De Schout-secretaris van dat dorp begaf zich met zijn mannen naar de bedreigde plek, die buiten zijn ambacht gelegen was. — Dit was een bijzonder geval! — Hem was echter tevoren door de „Heeren van het Dijk-Kollege” verzocht om als het nodig was met zijn „Manschap” naar Lekkerkerk te gaan. Hij toog er met 25 mannen heen en wist, hoewel het water reeds een half voet hoog over de dijk stroomde, een ongeveer 70 roeden (260 m) lange opkisting te maken, die op sommige plaatsen twee voet (0,63 m) hoog water en ijs keerde. Door het water wadende en te paard heen en weer rijdende gaf de Schout zijn bevelen.

„De Dorpelingen van Lekkerkerk en de aangelegen polders — die al deels onder water stonden — voldeden in dezen arbeid ook loffelijk hun plicht.”

Ook de Bailliuw en Schout mr S. Boogaerd en de Notaris en Procureur P. Verhoef staken hun handen uit de mouwen om de kistingen, vooral die bij de „Oparellen” — de opritten of stoepen — te behouden. Maar er waren toch enkele personen die zich aan het werk onttrokken, en „op het kerkhof met de handen over elkander in den avond staende te praten”. De Notaris wist raad met deze mannen. Hij voorzag ze van laarzen en met „den rotting noodzaakte (hij ze) om hunnen pligt als loontrekkende personen, te verrichten.”

De Stoep bij het Rechthuis van Lekkerkerk werd door „den Zoon van den Schoolmeester, en andere Brave Burgeren” behouden.

De Schoonhovense briefschrijver gaf op 29 Februari, dus een maand na de doorbraak, weer een verslag van de toestand. Hij berichtte, dat de ijssdam „losgebroken en schielijk geheel uit het gezigt geraekt” was, waardoor het water in de Lek aanmerkelijk was gevallen. Op 11 Februari stond de Krimpenwaard echter hoog onder water; te Krimpen aan den IJssel 9 voet (2,82 m), te Ouderkerk 8 voet (2,51 m), te Lekkerkerk $7\frac{1}{2}$ voet (2,35 m) te Berkenwoude 8 voet en te Bergambacht 7 voet (2,20 m).

„Hier door zijn de Menschen, die met hunne Beesten het nog op steigeringen (vloedzolders) in hunne Huizen meenden te zullen kunnen houden, genooddaekt geworden, zoo naer deze stad (Schoonhoven) als naer andere hoog gelegen plaatsen, de vlugt te nemen. Langs de Dijken van de Krimpen Waerd, van Ammerstol, Berg Ambacht, Lekkerkerk, Krimpen op de Lek en — op den IJssel, tot Ouwerkerk toe, telde men honderd-zeven-en-zestig (167) Hutten van Riet opgeslagen, waer in de arme Landlieden, uit het middelste gedeelte van den Waerd en zulke plaatsen, daer zij in Huis het niet houden konden, gevlugt, hun tegenwoordig armelijk verblijf vinden; 't welk deerniswaerdig is om te aenschouwen”.

Voor de behoeftigen zorgde het Stadsbestuur van Schoonhoven, dat dagelijks de nodige levensbehoeften met schuiten deed toevoeren.

Op 12 Februari was de doorbraak te Bergstoep nauwkeurig opgemeten. Het gat was 25 roeden (94 m) wijd, de wiel 20 (7,6 m) tot 60 voet (plm. 19 m) diep. Ter plaatse van de voet van de dijk was een drempel blijven zitten. Daar was de diepte minder nl. 14 voet (4,40 m), dank zij de enige jaren tevoren uitgevoerde bestortingen met IJsselsteenpuin.

Op 13 Februari stak er een storm op die tot de 16e duurde. Deze bracht een

verwoesting teweeg. „Huizen en Schuren zijn daerdoor geheel en al weggespoeld; waer van men de Kappen en Daken wijd en zijd langs den Vloed zag drijven; de Muren werden op verscheidene plaatsen neergeslagen, terwijl de Gebindten en Gebouwen staen bleven; en de Landlieden, die het op Zolders of hooge Plaetsen, in of nabij hunne Huizen nog oewaegt hadden te blijven, moesten toch vluchten met behulp van de talrijke pramen en schuiten die die waterplas opgezonden waren.”

Als gevolg van de dijkdoorbraak te Bergstoep in 1760 – de laatste keer, dat de Krimpenerwaard geheel onderliep – kwam de Lopikerwaard na het overlopen van de opgekiste West-Vlisdijk ook onder water. In Zuid en Noord Polsbroek, en Honkoop, de laagstgelegen polders van de Lopikerwaard, stond het water 8 voet (2,50 m) hoog. Ook daar had de storm van 13 en 16 Februari verwoestingen aangericht. In Honkoop waren alle gebouwen beschadigd. In het begin van de maand April was een gedeelte van het water door de sluizen in de IJsseldijk geloosd. De lozing ging wegens de hoge waterstanden in de IJssel niet vlug. Eindelijk kwamen de polder- en boezemkaden boven water. Doch nu moest de rest uitgemaal worden. De watermolens werden aan de gang gezet. Men vreesde echter, dat de „zomerwindjens” spoedig zouden komen en dan kon er bij gebrek aan windkracht niet veel gemalen worden. De besturen van een negental polders uit de Lopikerwaard staken de hoofden bij elkaar en beraamden een plan om de polders vlugger droog te kunnen krijgen.

Zij wilden bij de Polsbroekse Sluis bij Haastrecht een dam in de IJssel leggen. De boven deze dam staande vier watermolens en zeven sluizen zouden dan kunnen lozen op de aldus afgedamde IJssel. Het water zou van de IJssel, door sluizen te Montfoort en te Oudewater op de Linschoten, door de Goverwellesluis op de Dubbele Wiericke, door de duiker bij Wieriks-Oord op de Enkele Wiericke in Woerdens boezem kunnen vloeien en dan verder door de sluis te Bodegraven en langs Zwammerdam en Alphen naar de Heimanswetering en verder door het Haarlemmermeer en de sluizen te Spaarndam en Halfweg op het toen nog open IJ.

Voor deze waterlozing moest echter vergunning verkregen worden van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Woerden en van Rijnland. Men achtte deze lozing goed mogelijk daar bij een waterpassing was gebleken, dat het water in de polders 27 duimen (1,05 m) hoger stond dan in de Oude Rijn bij Bodegraven. Men hoopte op deze wijze in Mei of Juni het inundatiewater kwijt te zijn. Ging dit plan niet door dan zouden de polders de hele zomer en misschien ook de volgende winter onder water blijven.

Van de uitvoering van dit plan wordt verder niets meer vernomen.

De inundatie van beide waarden heeft tot gevolg gehad, dat het Groot Waterschap van Woerden en de waterschappen Lange Vliet en Bijleveld hun waterkeringen langs de IJssel moesten verhogen wilden ook zij niet onder water raken.

Het Groot-Waterschap van Woerden liet onmiddellijk de laagste plaatsen van de IJsseldijk en -kaden verhogen. De „Huislieden kwamen ter IJsseldijk” die van Oudewater tot Montfoort opgekist werd. Dit zou echter niet het gewenste gevolg hebben als ook de IJsseldijk boven Montfoort niet veilig gesteld werd.

Daarom werden de opkisting en het verhogen van de kade voortgezet tot de Marendijk.

Inmiddels steeg door de Westenwind het water in de Lopikerwaard. Op 15 en 16 Februari was het gevaar voor overlopen van de IJsseldijk groot. Ook tussen Montfoort en IJsselstein liep het land onder water. De Zuider IJsseldijk liep toen op vele plaatsen van binnen naar buiten over. De Noorder IJsseldijk die opgekist was, kreeg het moeilijk. Nu werd deze dijk tot IJsselstein toe door een kade verhoogd. Dijkgraaf en Hoogheemraden van Woerden gingen om het voorbeeld aan de „Huisluiden“ te geven eigenhandig aan het werk. Vooral de secretaris schijnt zich bijzonder geweed te hebben. De overstroming van het Groot-Waterschap en nog een gedeelte van Westelijk Utrecht werd door deze arbeid voorkomen. Het Groot-Waterschap van Woerden had echter buiten zijn gebied kaden opgehoogd zonder eerst aan de beheerders daarvan vergunning te vragen!

Wij gaan naar de Krimpenerwaard terug om te zien wat daar verder gebeurde.

De Staten van Holland waren van 30 Januari tot 1 Februari 1760 (en ook nog later) in vergadering bijeen. Op 2 Februari vroegen en verkregen de Gedeputeerden der Stad Schoonhoven het woord. Zij schilderden in schrille kleuren de gebeurtenissen van 26 Januari — de doorbraak — en de treurige gevolgen daarvan, af. Zij wezen ook met nadruk op het grote gevaar waarin heel Holland zou komen te verkeren als de doorbraak niet tijdig gedicht werd. Zij deelden mede, dat de Lekdijk bij Bergstoep op 26 Januari was doorgebroken, „waardoor eenige duizenden mergen Lands met Ijsbergen zijn overdekt“, dat de in de kerken, op de dijken en andere hooggelegen plaatsen gevluchte mensen en het vee gebrek leden aan het nodige voedsel, dat de vluchtelingen in armoedige rieten hutten woonden, dat geen veevoeder beschikbaar was, dat er veel vee verdronken was en dat de meeste mensen hun gehele have en huis kwijtgeraakt waren. Zij vroegen om de „Heeren Burgemeesters en Regeerders der Nabuurige „Steeden Gouda en Schoonhoven van wegens haar Edele Groot Mogende qualificeeren om al hetgeen tot subsistentie en voorsiening van de Menschen en „het Vee, en verder in de Quartieren voor eerst noodig sal bevonden worden, „daar het met de meeste promptitude (gezwindheid) te bekoomen sal zijn ten „reedelijke prijse te koopen, of als in een saak waar het in dominium eminens „notoirlijk te passe komt (al ware het een zaak betreffende uitgaven uit het „verheven domein van de Staat), ten reedelijke prijse te doen furneeren en te „senden na die plaatsen daar het noodig sal zijn, alles ten kosten van het gemeene land, om promptelijk uit 's Lands Kasse voldaan of gerembourseerd „te worden, in dier voegen soo als sulks goedgunstig door haare Edele Groot „Mogende geaccordeert en toegestaan is bij de inundatie van de Alblasserwaard, in gevolge haar Edel Groot Mogende Resolutie van den 6 Januari „1741“.

De Gedeputeerden van Schoonhoven hadden bovendien nog twee redenen tot aandrang om terstond op hun verzoek goedgunstig te beschikken. Ten eerste omdat het voedsel onmiddellijk nodig was en ten tweede omdat zij vernomen hadden, dat de vluchtelingen bereid waren, om voedsel te krijgen, „aan woe- „keraars en baatzuchtige mensen hun have en vee voor veel te lage prijzen te

„verkoop, en dus de zenuwen van haar bestaan missende, in zijn geheel buiten staat gesteld (zouden worden) om bij gevolg haar te redresseeren, „en de geregtigheden (waaronder de belastingen) aan den Lande te kunnen vol- „doen“.

De Staten delibereerden enige tijd en besloten de Regeerders van Gouda en Schoonhoven te machtigen al het nodige „ter voorziening van de noodlijdende Menschen, en van het vee en andersints“ te verstrekken.

Zij moesten „met elkander in combinatie gaan en bijzonder overleggen en „vaststellen, soodanige precautiën (voorzorgen) en voorsieningen, als noodig „sullen worden bevonden, om alle onordentelijkheden en misbruiken voor te „komen en voorts pertinente Notitie te houden en te doen houden van hetgeen „uitgeleeverd is, en aan wien, waar die Menschen t'huis hooren, en hoe groot „haar Familie en het getal van haar Vee zij, en de Heeren Gecommitteerde „Raaden van hun verrigte desaangaande meede van tijd tot tijd informeeren“.

In dezelfde Statenvergadering werd nog behandeld een missieve van Heeren Gedeputeerden van de Heeren Staaten 's Lands van Utrecht van 1 Februari, waarin werd geklaagd, dat het Collegie van Dijkgraaf en Hoogheemraden van het Groot Waterschap van Woerden buiten voorkennis van de Gedeputeerde Staten van Utrecht, buiten het gebied van het Groot Waterschap de IJsseldijk hadden laten opkisten. De Utrechtenaren zouden ditmaal dit werk toelaten mits het Groot Waterschap zijn sluizen wilde openzetten om het water uit vo- rengenoomde negen polders te kunnen ontlasten. Zij vertrouwden, dat de Staten van Holland deze kwestie „op een vrundnabuurlijke wijze“ zouden oplossen. Gebeurde een en ander niet, of zou de Provincie Utrecht schade lijden, dan zouden de werken geslecht worden.

Deze missieve werd om bericht en raad doorgezonden aan Dijkgraaf en Hoog- heemraden van Woerden.

12 Februari deelde dit College mede, dat het werk met kracht werd voort- gezet. Het bedankte voor de steun door de Staten van Holland verleend en sprak de hoop uit, dat het werk, ook al steeg het water in de Lopikerwaard, onder Gods zegen het water zou kunnen stuiten. Over het openen der sluizen werd niets vermeld.

In de vergadering van 12 Februari d.a.v. behandelden de Staten een adres van Dijkgraaf en Hoogheemraden, de Cavels (een college dat op toezicht op de financiën hield) en de Ingezetenen van de Krimpenerwaard. Daarin gaven deze een verslag van de gebeurtenissen van 26 Januari (de doorbraak). Zij wezen op de rampen die geheel Holland te wachten stonden als de doorbraak niet spoedig gedicht en de gehele Lekdijk niet verzwaard werd. Zij bevonden zich buiten staat die werken te behartigen. De ingezetenen waren door de ramp veramtd, zodat zij voorlopig „niet de minste penningen kunnen fumeeren!“ Er was niemand te vinden die, daartoe eenig „Geld soude willen opschieten (le- nen)“. Zij vroegen, om met het werk tot dichtung van de doorbraak te kunnen beginnen, een subsidie van fl 30.000.—.

De Staten besloten om „bij provisie uit 's Lands Kas bij leening te doen verstrekken“ een som van fl 20.000 met de verplichting aan gecommitteerde Raden een behoorlijke verantwoording van de uitgaven te verstrekken. Uit

drukkelijk werd nog bepaald, dat dit geld aan niets anders dan aan de dichtung van de doorbraak mocht worden besteed.

De 15e Februari behandelde de Staten een missieve van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Woerden „geschreven aan den Hoogenboom boven Montfoort op gisteren“, waarin werd bericht over „de perplexe toestand waarin de saaken ten opzichte van een gevreesde inundatie, door manquement van continueeren de besorging van den IJsseldijk onder het District van Heijkoop en Langevliet waaren gebragt“. Dit schrijven werd doorgezonden naar de Staten van Utrecht met verzoek de gewenste maatregelen te nemen. Zonodig zou IJsselstein, dat onder Holland behoorde, hulp kunnen verlenen. De Staten zouden „in alle voorkomende geleegentheeden vriendnabuurlijk contribueeren tot hetgeene de Staten van Utrecht aangenaam is“.

Inmiddels hadden de Staten een commissie bestaande uit de professor Lulofs en de landmeter van Rijnland Bolstra naar de Krimpener- en Lopikerwaarden gezonden om de toestand op te nemen. De twee heren maakten een uitvoerig rapport op en gaven dit, met een tekening van de doorbraak bij Bergstoep aan de Staten. Het werd in de vergadering van 8 Maart behandeld. Een foto-copie van deze in het Rijksarchief te Den Haag bewaarde tekening wordt op blz. 23 afgedrukt (Fig. 3).

Het rapport van Lulofs en Bolstra bevat interessante mededelingen en geeft een beeld van de ongemakken, waarmede men toen te kampen had. Opmerkelijk is hoe alles, een enkel geval uitgezonderd, zo lang duurde. Voor de haastige mens van tegenwoordig is bijna niet te begrijpen dat, terwijl een landstreek, groot 30.000 ha, overstromd was en een massa mensen in de grootste ellende verkeerde, men nog de tijd nam om allerlei deftige plichtplegingen in acht te nemen.

Het rapport begint met een beschrijving van het verloop van de gebeurtenissen op 26 Januari en de daaraan voorafgaande en volgende dagen. De Heeren begaven zich op 29 Januari naar de Krimpenerwaard via Gouda. Zij namen 's middags te Stolwijkersluis de toestand op. Ook de hoogte van het water op het land, 5 duim (0,12 m) boven A.P., werd genoteerd. Het was niet mogelijk via Gouderak of Haastrecht bij de dijkbreuk te komen. Daarom werd de reis (per rijtuig of te paard) via het Nieuwe Veer te Capelle aan den IJssel gemaakt. Onderweg vernamen zij, dat de ijsdam te Lekkerkerk tot Krimpen vast zat. Dijkgraaf en Hoogheemraden hadden zich derwaarts begeven en waren dus niet te spreken. Omdat men niet langs Lekkerkerk over de aldaar overlopende dijk kon rijden en dus niet te Bergstoep kon komen, werd de terugreis naar Den Haag aanvaard. De volgende dag toog men weer naar Gouda om te trachten over Haastrecht en de Vlist in Schoonhoven te komen. Ook dit ging niet. De wegen stonden diep onder water. Het water stond nog niet hoog genoeg om met een schip over de landerijen te varen. De Vlist lag nog dicht gevroren en was dus ook niet bevaarbaar.

De commissie ging weer naar huis. Op 2 Februari ging men weer via Gouda naar Krimpen aan de Lek. De Lopikerwaard was inmiddels volgelopen. Het water in de Krimpenerwaard was daardoor niet veel gezakt. De Westenwind stuwde veel water door het gat het land op. In Krimpen aan de IJssel gaf de commissie aan Dijkgraaf en Hoogheemraden de raad om hulpgraten in de dijk te

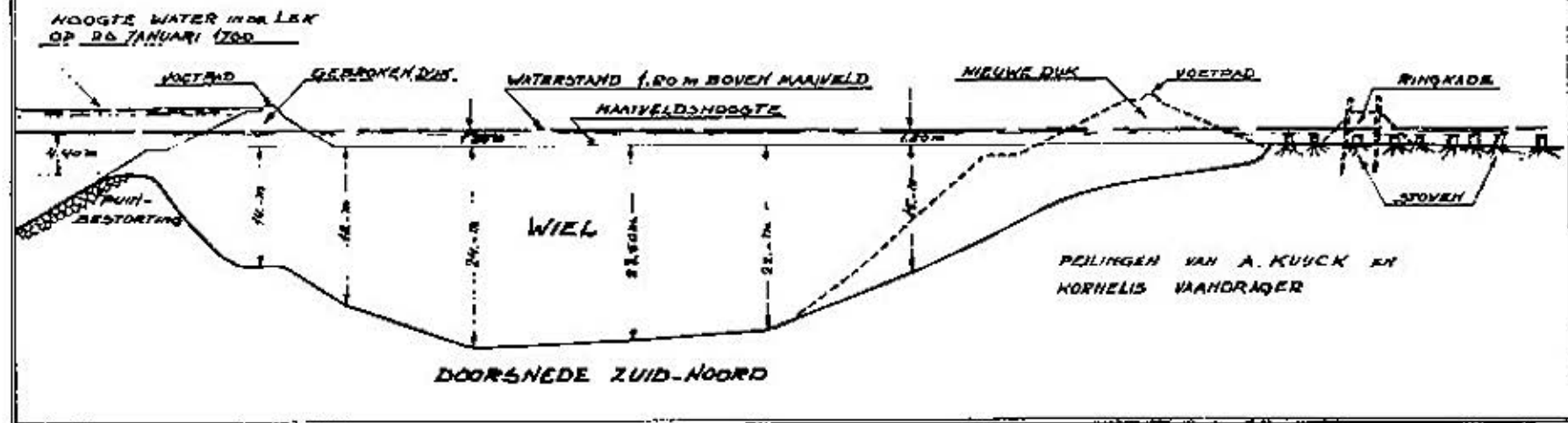
steken, opdat bij eb een massa water van het land in de rivier kon teruglopen. Dijkgraaf en Hoogheemraden voelden daar niets voor. „Bij stormvloed zal het water juist de waard invloeden”, zeiden zij. En hoe kreeg men dan die stroomgaten weer dicht?

De reis werd naar Krimpen aan de Lek voortgezet. Daar werd vernomen, dat de ijsdam losgeraakt en weggedreven was. Van het maken van hulpgraten kwam nu zeker niets. De commissie drong er ook niet verder op aan. Zij ging naar Gouda terug. De volgende dag begaf zij zich naar Gouderak, waar de hoogte van het inundatiewater weer werd opgenomen. De landmeter Bolstra maakte een inspectietocht naar Oudewater, Montfoort, de Meerendijk en IJsselstein en bevond, dat de opkistingen daar resp. 43, 14, 28 en 24 duimen boven het inundatiewater uitstaken. Zou door nieuwe aanvoer van opperwater of stormvloed een stijging van $1\frac{1}{2}$ à 2 voet (0.47 à 0.63 m) veroorzaakt worden, dan zal het land ten Noorden van de IJssel onderlopen, zo was de conclusie.

Op 15 Februari vertrokken Lulofs en Bolstra via Haastrecht naar Bergstoep. Dijkgraaf en Hoogheemraden vergaderden die dag te Gouda in De Doelen. Zij zonden hun timmerman, Cornelis Vaandrager, als snelbode met „een Brief en een accurate Grond- en Profielteekening van de Dykbreuk, bevattende teffens een Project van den Dykbaas Ary Kuyk om het gat te bekraagen”. Dijkgraaf en Hoogheemraden deden het verzoek dit project de volgende dag te bespreken, hetgeen gebeurde. Het plan werd na enige wijzigingen goedgekeurd. Uit de tekening bleek, dat het gat in de dijk 23 roeden (87 m) wijd was. De diepte van de wiel varieerde van 48, 76, 81 voeten, Rijnlandse maat (15 m, 23.80 m, 25.50 m) onder de waterspiegel, die 6 voet (1.88 m) boven het land en 3 voet (0.94 m) boven A.P. stond. De door Ary Kuyk ontworpen ringkade, die landwaarts van de wiel zou gelegd worden en tot „steunsel van den capitaalen dyk” zou dienen, kreeg een lengte van 95 à 100 roeden (358 m à 377 m). Aan dit werk werd onmiddellijk met 100 man onder leiding van Ary Kuyk begonnen. De ringkade, die landwaarts om de wiel heen door het met stoven (tronken van wilgenstruiken) bezet land werd gelegd, was op 16 Maart voltooid.

De heren Lulofs en Bolstra wezen in hun rapport met nadruk op het nut van deze ringkade, die „soo sterk mogt kunnen gemaakt worden, dat sy den heevigen aandrang van het Waater, dat wy met veele waarschyndlykheid tegemoete sien, dat misschien niet lang sal wegblyven en waarvan de voorboden reeds bespeurd syn, mogt kunnen weerstaan”. Als de Lek 2 à 3 voeten boven A.P. zou rijzen, zou het water met grote „rapiditeit” in de waard vallen en bij IJsselstein en Montfoort over de IJsseldijken stromen. En dan was de ramp voor geheel Holland niet te overzien, voorspelden zij. „De koopryke steeden souden meede ryklyk hun deel hebben”. Zij vestigden de aandacht op de deplorabele toestand van de gehele Lekdijk tussen Schoonhoven en Krimpen. Zij wezen er op, dat de ongelukkige ingezetenen van de waarden in zeer droevige omstandigheden verkeerden en dat Woerden, Schieland, Rijnland, Delfland en Amstelland „teffens de schrikkelyke onheilen hebben booven het hoofd gehangen”. Zij vreesden „vermits de groote quantiteit van sneeuw van deesen Winter in Duitschland gevallen, waardoor de Rivieren, als die alle gesmolten sal syn, opnieuw waarschyndlyk seer hoog moeten opswellen”. Zij achtten het dienstig „om alle Dyk-Collegiën in deese Provincie te vermanen” de nodige maatregelen te nemen. Het dijkcollege van de Krimpenewaard was in de laatst

DUKDOORBRAAK 26 JANUARI 1760 TE BERGSTOEP

Figuur 3.

verlopen jaren wel bedacht geweest op het verzwaren en verhogen van de Lekdijk en het was er van bewust, dat „niet alleen de Waard, maar zelfs de geheele Provincie ten prooye word gegeven“, maar het was bij gebrek aan geldmiddelen niet in staat enig werk van belang te laten uitvoeren. Het onvermogen was door de ramp zodanig vermeerdert en „de moedeloosheid die tot een soort wanhoop is opgereesen, soodanig vergroot“, dat het nu (1760) geheel onmogelijk was enig werk te bekostigen.

Lulofs en Bolstra gaven de Staten daarom de raad krachtdadige steun te verlenen en de nodige penningen te verschaffen om de gehele Lekdijk te versterken, en wel zodanig, dat deze ten minste even sterk werd als de Zuider Lekdijk langs de Alblasserwaard, die toch voor de provincie van minder belang was dan de Noorder Lekdijk. „De Noordelyke Landen en Steeden waaronder Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam enz. (zouden) door een alverwoestende inundatie genuineert (worden)“.

De Lekdijk van de Krimpenerwaard moest tot elke prijs als het ware „onbreekbaar“, tenminste hoger en sterker dan de Zuider Lekdijk, worden. De zwakste dijk zou dan het eerst overlopen. Brak de Zuider Lekdijk door en overstroomde de Alblasserwaard, dan was het gevaar voor de Krimpenerwaard en verder geheel Holland geweken. De Alblasserwaard kon dan hulp krijgen van de genoemde steden en van het provinciaal bestuur. Hier heeft men dus te doen met een van overheidswege aanbevolen geval van zogenaamd „overdijken“, d.w.z. een rivierdijk hoger maken, dan die op de tegenover liggende oever. Een absoluut gevaar bestaat hierin niet, wanneer de dijk, die het laagste is, hoog genoeg is om het water in alle omstandigheden te keren. Maar is dat niet het geval, dan zal de laagste, natuurlijk het eerst overlopen en daardoor ook het eerst bezwijken. Dit geldt echter alleen voor open water (zonder ijsgang). Is ergens een ijsdam of ijsverstopping, dan kan het water daarboven soms zo hoog stijgen, dat geen der beide dijken zo hoog is, dat zij het water en ijs kunnen blijven keren. Er zijn tegen het „overdijken“ van de Noorder Lekdijken door de besturen van Gelderland, de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard lange tijd bezwaren gemaakt.

Lulofs en Bolstra wezen er ten slotte nog op, dat om Holland te beschermen het nodig was, dat de Zuider IJsseldijken en kaden van Oudewater tot het Klaphek verhoogd en verwaard werden tot 7 voeten (2,20 m) boven A.P. De ingezetenen van het Sticht (de provincie Utrecht) zouden „interest hebben in de goede gesteldheijl en behoudenis van deese Waterkeering. Doch, hoeveel dit werk soude kosten en waer de specie daartoe soude gevonden worden, kan zonder een nadere inspectie en deliberatie niet worden bepaald“, besloot het rapport van 20 Februari 1760.

Het rapport werd „geëxamineert door de Heeren van de Ridderschap en verder haar Edele Groot Mogende Gecommitteerden tot het groot Besoigne“. Er werd aan Gecommitteerde Raaden op 13 Maart verzocht met Dijkgraaf en Hoogheemraden van de Krimpenerwaard te overleggen over de te nemen maatregelen.

De Gecommitteerde Raaden, die van Den Haag op reis gingen om met Dijkgraaf en Hoogheemraden van de Krimpenerwaard overleg te plegen over de maatregelen, die nodig waren tot herstel van de schade tengevolge van de dijkdoorbraak in Bergstoep in 1760, waren de Heren mr Lodewijk Quarles, Raad en oud-

Schepen der stad Gouda, Gedeputeerde van deze provincie in de zaken van het Land ter Generaliteit, en mr Parvé, Raad in de Vroedschap en oud-Schepen der stad Haarlem. Zij werden geassisteerd door reeds genoemde Johan Lulofs, professor op 's Lands Universiteit en inspecteur generaal der rivieren van Holland en West-Friesland. Zij gaven op 25 Maart 1760 schriftelijk verslag van de verrichtingen in zake het herstel van de op 26 Jan. doorgebroken dijk, en van de maatregelen die genomen waren om „in het bysonder te besorgen, dat door ijverloosheid, negligentie (verwaarlozing) of manquement (gebrek) van de noodige autoriteit hetselve niet verhinderd wierde en 's Lands geleende Penningen niet vrugteloos wierden besteed”.

Hun schrijven ging vergezeld van een uitvoerig verbaal met bijlagen. Zij gingen naar Schoonhoven en Bergstoep, vergezeld van de Heeren Lulofs en Bolstra, die werden „geconcentreert over het geene vooraf diende te worden gerepareert”. Zij hadden „met alle ijver, en in complete harmonie (alles) in het werk gestelt” en gezorgd, dat het leggen van een nieuwen „capitaal Dijk”, voor veel minder prijs werd aanbesteed als „waar op de kosten daar van waaren gecalculeert”. Zij achtten het nodig, in het belang van het welzijn van de Krimpenerwaard, in overleg met de steden Dordrecht, Gouda en Schoonhoven, nadere reglementen te concipieeren, welke het gezag van Dijkgraaf en Hoogheemraden — zonder de Cavels en de Ambachten te kort te doen — over de dijken zouden versterken. Zij onderschreven de mening van Lulofs en Bolstra, dat het behoud van de Krimpenerwaard betekende de veiligheid van het belangrijkste deel van Holland benoorden de Lek, Maas en IJssel.

Het verbaal geeft een interessant verslag van de inspectiereis en de daarop volgende aanbesteding van het dichten van de doorbraak. De heren achtten het noodzakelijk, dat de dijk „op een secure wijze en met soo weinig kosten als mogelijk is, wierd hersteld”, en dat „ook Sorge werden gedragen dat 's Lands Penningen, ter somme van twintig duizend guldens (welke waten geleend) ten meesten nutte werden besteed en niet vrugteloos verspild door quaa de directie of door oneenigheid” onder degenen die het opzicht over het werk hadden”.

Men ging niet over één nacht ijs, zoals zal blijken!

Op Maandag 17 Maart, 's morgens om halfacht, stapten de heren op het „Binnenjagt” en voeren daarmede naar Delft, waar professor Lulofs om half tien aan boord kwam. De reis ging verder naar Rotterdam, waar men om twaalf uur arriveerde en overstapte op het „Buitenjagt van hun Edele Mogende”. Om half één werden de touwen losgegooid, men zeilde voor de wind en met de vloed de Maas en de Lek op en stapte om half vijf te Schoonhoven aan wal. Zo'n reis duurde dus 9 uur.

De landmeter Bolstra was al de 15e naar Schoonhoven gereisd om vooraf met enige kundige dijkbazen (aannemers) besprekingen te houden.

In Schoonhoven werd het gezelschap verwelkomd door de regerend burgemeester en de secretaris, „die het geeven van het Parool (wachtwoord) aan de Heeren Gecommitteerden offereerden, welke hertelze hebben geaccepteert”. Ook de commandant van het garnizoen was ter verwelkoming aanwezig. Hij liet onmiddellijk door twee ordonnantie-sergeanten en twee schildwachten bij het „Jagt der Staaten” post nemen. Verder waren aanwezig „vier Gecommitteerden uit het Dijk-Collegie”.

De volgende morgen om 8 uur reden de Raden vergezeld van de heren Lulofs en Bolstra en de amanuensis Klinkenberg per rijtuig naar Bergstoep om de doorbraak en de daaromheen gelegde ringkade (bekraving) te bezichtigen.

Te Bergstoep werden Hunne Edel Mogenden door vier Commissarissen, Hoog Dijkheemraden, één der Cavels en de penningmeester Smits gerecepieerd. Deze Heren en de dijkbaas Ary Kuyck, onder wiens leiding het werk gemaakt was, gaven aanwijzingen en leidden de Heeren Raden over de ringkade. Er werd nogal wat critiek op het voltooide werk uitgeoefend. De landmeter Bolstra zou het werk anders (beter) uitgevoerd hebben. De dijkbaas Kuyck wilde zulks „niet als een misslag erkennen niettegenstaande enige doorzippelingen bespeurd werden, staande het Water buiten tijdens de vloed drie voet en elf duim (0.97 m) hoger dan binnen de ringkade". Dit was dus een onaangename middag voor dijkbaas Kuyck. Hij zou de volgende dagen ook niet veel plezier beleven.

Het gezelschap keerde naar Schoonhoven terug. Kuyck had reeds een bestek voor het maken van een dijkvak voor de dichting van het gat in de dijk opge maakt. Dit bestek, dat al gedrukt was, werd door de heren Lulofs en Bolstra bestudeerd en becritiseerd. Men ontdekte vele moeilijkheden. Het door Kuyck ontworpen werk zou door het voorschrijven van het gebruik van te veel rijshout en te weinig zand kostbaar en toch niet deugdelijk zijn. Men besloot drie deskundige personen te raadplegen. Dat geschiedde aanstonds, zij waren bij de hand. Het waren „dijkbazen", aannemers, die naar Schoonhoven gekomen waren om in te schrijven voor het door Kuyck ontworpen dijkherstelwerk. Daarna kreeg de landmeter Bolstra opdracht met spoed een nieuw bestek te maken. Het moest de volgende dag klaar zijn.

Des avonds zijn de Dijkgraaf en Hoogheemraden en de secretaris op bevel van Heeren Raden aan boord van het jacht verschenen, waar zij hoofd voor hoofd mondeling uitvoerig verslag moesten doen van hun verrichtingen vóór, tijdens en na de doorbraak. Uit deze verklaringen „met elkander vergeleek'en zijnde (was) duidelijk te zien, dat in alles die orde en subordina tie (gehoorzaamheid) niet in acht zijn genomen, welke altijd, maar vooral in diergelijke gevaarlijke omstandigheden en dringende nood, diende te obtineeren" (de overhand dienen te hebben), meenden de Heeren Raden. Toch meenden dezen „dat het ongeluk van de doorbraak in het algemeen niet aan het gebrek van subordina tie en orde" moest worden toegeschreven. Wegens het onvermogen van de Waard was er geen enkel dijkmagazijn; de dijk was op een groot aantal plaatsen te laag en te zwak en men kon niet overal tegelijk de dijk tijdig opkisten. Het bestek van Kuyck dat overhaast gemaakt was, werd nogmaals besproken. Men beriep er zich op, dat Lulofs en Bolstra het van te voren ingezien hadden. Maar ook deze heren hadden slechts tijd voor een vluchtig onderzoek gehad.

De Raden eisten van Dijkgraaf en Hoogheemraden een kort schriftelijk verslag van hunne maatregelen op en na 26 Januari, alsmede een begroting van de uitgaven en een omschrijving van de vervaardiging van de ringkade.

De aanbesteding van het werk, die volgens het bestek van Kuyck op 19 Maart zou worden gehouden, werd afgelast. De landmeter Bolstra werd die dag naar Bergstoep gezonden om de ringkade te „examineeren". Hij was om 10 uur terug en berichtte dat het lekken verminderd was, doordat het water in de Lek was gezakt.

Diezelfde dag hebben Lulofs en Bolstra zich, met een zeer ervaren dijkbaas,

bezig gehouden over het veranderen van het reeds gedrukte bestek van Kuyck.

Met het gewijzigde bestek togen de Raden in gezelschap van Lulofs en Bolstra om 12 uur naar de Doelen, waar Dijkgraaf en Hoogheemraden vergaderden. Dezen kregen het bestek, dat eerst voorgelezen werd, ter beoordeeling.

De Raden spraken inmiddels met de schouten en ambachtsbestuurders die tot „subordinatie op het serieuze aangemaand zijnde“, verklaarden, dat zij van hun kant alle medewerking aan het herstel van een goede orde zouden geven, mits zij hun oude voorrechten zouden behouden.

Hierop keerden de Raden om vijf uur naar het jacht terug met de belofte om 's avonds terug te komen, teneinde de besprekingen te hervatten en van advies te dienen.

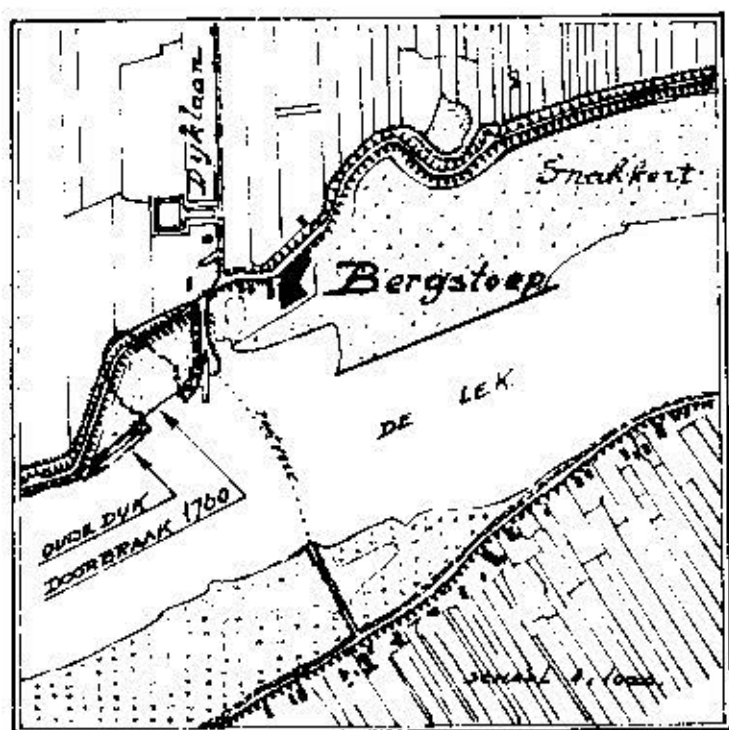
Die avond om 7 uur vergaderden Dijkgraaf en Hoogheemraden weer. De Raden waren om 8 uur in de Doelen present. Er volgde nu een eigenaardige gebeurtenis. De Raden ontwierpen het gewijzigde bestek aan het oordeel van alle aanwezige dijkbazen. De bestekken van Bolstra en Kuyck werden tegen elkaar afgewogen. De Raden wensten zekerheid! Er waren aanwezig 13 dijkbazen (aannemers). Zij moesten in vijf groepen binnenkomen. In tegenwoordigheid van de Raden, Dijkgraaf en Hoogheemraden, die vier Cavels en de penningmeester, mochten zij hun mening over het gewijzigde bestek zeggen. De meesten waren van gedachten, dat het bestek van Bolstra „securder“ was dan dat van Kuyck. Sommigen vonden de tijd waarin het werk moest worden uitgevoerd te kort. Dit wist men dus al weer. Maar nog nam men geen besluit. De Raden gaven toestemming tot het afzonderlijk vergaderen, van het dijk-college in een kamer, en de Cavels met de penningmeester in een andere kamer, om de zaak te bespreken en „afzonderlijk hunne gedachten in alle vrijheid te uiten“.

Na afloop daarvan was er in het bijzijn van de Raden nog een woordenwisseling tussen de twee colleges over de twee bestekken, maar na advies van prof. Lulofs, die er op wees dat de aannemers het gewijzigde bestek beter dan dat van Kuyck vonden, werd besloten dit te kiezen en het werk daarnaar aan te besteden. De Raden deelden nog eens uitdrukkelijk mede, dat zij in deze zaak alleen adviseerden, niets beslisten en geen voorkeur hadden voor het ene of het andere bestek. Om 1 uur 's nachts viel het besluit „in presentie van de Raden“.

Dezelfde dag, de 20e Maart dus, werd de aanbesteding volgens het gewijzigde bestek gehouden.

Bij de aanbesteding was een groot aantal dijkbazen aanwezig. De landmeter Bolstra las het (gewijzigde) bestek in zijn geheel voor en wees op het essentiële der gemaakte veranderingen, omdat de aannemers in het bezit waren van het gedrukte bestek van Kuyck. De aannemers wezen er nog eens op, dat de tijd, waarin het werk volgens het gewijzigde bestek gemaakt moest worden, te kort was. De opleveringstermijn werd verlengd en van 15 Juli gesteld op 30 September. Nu volgde de aanbesteding bij inschrijving en opbod, een methode die reeds lang niet meer wordt toegepast.

Er waren negen inschrijvers; de hoogste Komelis Verhey voor fl 62.900, de laagste J. van Houweningen voor fl 58.300. Deze ontving fl 70 trekgeld. Daarna werd het werk bij opbod „opgehangen“ op fl 30.000 en telkens met fl 500 verhoogd tot fl 40.000 en voorts telkens met fl 100 verhoogd, totdat Jan van

Figuur 1

Houweningen, wonende te Werkendam, mijnde op fl 46.900. Van Houweningen werkte samen met Ary van Wensen te Werkendam en Ary Bos te Sliedrecht, die afzonderlijk ingeschreven hadden. Als borgen stelden zich Gerrit van Houweningen, Goose Verdoorn, Pieter Verdoorn te Werkendam en Pieter Bouwman te Hardinxveld.

Het werk moest 7 April aanvangen. Werd binnen 14 dagen „de ruwen klomp geformeert” dan ontving de aannemer fl 500 premie; was hij binnen 10 dagen daarmee klaar dan werd dit bedrag verhoogd tot fl 1000. Na voltooiing van het werk ontving de aannemer fl 42.900. De resterende fl 4000 zou in Maart 1761 betaald worden als de aannemer het werk tot die datum behoorlijk onderhouden had. Behoudens vergoeding van schade, veroorzaakt door opperwater en ijskaringen, was het risico van het werk geheel voor rekening van de aannemers. De benodigde klei mocht gegraven worden uit het gors De Snakkert bij Ammerstol en van de plaat Het Zandje nabij Lekkerkerk en verder uit een gors nabij Krimpen aan de Lek, alles „ter naaste lage en minste schade”. Zand moest gegraven worden van een plaat in de rivier vlak tegenover het gat gelegen. Er moesten zoveel mogelijk arbeiders, woonachtig in de Krimpenerwaard, te werk gesteld worden.

Het werk is blijkbaar verder zonder strubbelingen verlopen. De nieuwe dijk, lang 298 m, werd landwaarts van de gebroken dijk, deels op het land en deels (68 m) dwars door de wiel gelegd. Dit ging ten koste van een stuk land. De wiel is op het buitendijkse terrein niet meer te zien, zodat de plaats van de doorbraak niet gemakkelijk meer te vinden is, in tegenstelling met de plaats van andere doorbraken, waar binnendijs de wielen de plaats duidelijk aangeven.

Op de tekening van Cornelis Vaandrager, timmerman en Ary Kuyck, dijkbaas (fig. 2), is de plaats van de ringkade met een stippellijn aangegeven. De wiel had een grootste breedte van 109 m en een grootste lengte (Zuid-Noord) van 120 m. De grootste diepte beneden de oppervlakte van het land, een oude griend, was 23 m. De uit dit wiel gespoelde klei en zand lag in een grote brede boog over het land verspreid. Het zand is in de loop der jaren grotendeels afgegraven en o.m. gebruikt voor de begraafplaatsen te Bergambacht en Stolwijk.

Na de aanbesteding bleven de Raden en hun adviseur nog enige dagen te Schoonhoven. De volgende dag kwam uit Rhenen het bericht, dat de Lek daar wassende was. De landmeter Bolstra begaf zich naar Bergstoep om de ringkade nog eens op te nemen. Hij rapporteerde, dat de kade in groot gevaar was. Hij ging er de 22e weer vroeg heen en was om 9 uur te Schoonhoven terug met nog verontrustender berichten. De kade lekte hevig. De Raden gingen er zelf heen. Prof. Lulofs en Bolstra vergezelden hen. Te Bergstoep aangekomen, zagen zij „met genoegen, dat men met allen iever beesig was" de ringkade op te kisten en met kleibestorting te stoppen. Hoogheemraden, Cavels en de dijkbaas Kuyck kregen de opdracht meer zand en klei aan te voeren. De landmeter had inmiddels elf schepen naar Krimpen gezonden om aarde te halen. Hij bleef die dag en de nacht bij het werk om een oog in het zeil te houden. De Raden voeren met het jacht naar Vreeswijk en bemerkten daar, dat het water vallende was. Zij keerden terug en gingen op de 23e om 10 uur voor Schoonhoven ten anker. Bolstra was teruggekeerd en deelde mede, dat hij bevel had gegeven de ringkade nog meer te versterken. Het gehele gezelschap ging weer naar Bergstoep, waar men nu een zandbestorting, aangevuld met klei van de oude dijk, maakte.

Te Vreeswijk bleef het water vallende, zodat men wat geruster werd. Nu werd besloten huiswaarts te keren. Met het jacht voer men de Lek af, te Bergstoep ging men per sloep naar de doorbraak om nogmaals de ringkade in oogen-schouw te nemen. De heemraden, Cavels en dijkbaas kregen nogmaals een vermaning. Bolstra bleef nog enige dagen achter. Men ging onder zeil en bereikte de 25e des nachts Rotterdam. Met het binnenjacht ging het via Delft naar Den Haag. Daar gaven de Raden verslag van hun welgeslaagde tocht. Zij stelden de Staten in kennis met een wens van de Burgemeester van Schoonhoven, n.l. het bouwen van een sluis, die de haven zou afsluiten. Deze sluis werd op last van de Staten gebouwd en was reeds vóór de winter van 1762 voltooid.

Op het kleine kaartje (fig. 4) is in de tegenwoordige situatie te Bergstoep de gebroken dijk met de wiel getekend.

Van de kosten van de gevolgen van de doorbraak en het herstel daarvan is een afrekening bewaard gebleven. Een verkort overzicht hiervan is het volgende: (in ronde cijfers)

Inkomsten

Geleend van de Provincie Holland:	
voor het dichten van het gat	fl 20,000
geleend van particulieren	„ 45,500
verkoop materialen	„ 750
	fl 66.250

Uitgaven

Ringkade materiaal en arbeidsloon	fl 32.700
nieuwe dijk	„ 45.800
vacaties, rijtuighuur en verteringen	„ 12.000
loon geschieerde mannen	„ 1.500
kleine onkosten	„ 6.000
administratie	„ 1.450
	fl 99.450

Tijdens het werk liepen de Krimpenerwaard en de Lopikerwaard langzamerhand droog. Op de 25e Mei 1760 was het water echter nog niet meer dan 10 cm gevallen. In September werd bericht, dat de polders in de Lopikerwaard droog waren, uitgezonderd Zuid- en Noord-Polsbroek, waar het water 6 duim (plm. 15 cm) en Hoenkoop, waar het water nog 10 duim (24 cm) boven het zomerpeil stond. Uit de dorpen waren 3139 personen naar de steden en de dijken gevlucht. Zij werden door de overheid ondersteund. Verlies van mensenslevens werd in geen der berichten vermeld.

De Staten van Holland waren niet tevreden met de gang van zaken. Er waren huns inziens te veel college's en personen, die het nogal eens oneens waren, die gezag over de waterstaatswerken van de Krimpenerwaard uitoefenden. Elk stond daarbij op zijn al of niet vermeende rechten. Het was hoog nodig, dat de Lekdijk eens flink onder handen genomen werd. Bij besluit der Staten van 8 Januari 1762 kwam een nieuw reglement van de Krimpenerwaard tot stand. Het bestond uit 76 artikelen. Het handvest van 1430 bleef echter grotendeels van kracht. De drie steden bleven in het bestuur de eerste viool bespelen. De ingelanden hadden heel weinig te zeggen. Een der nieuwe maatregelen was dat men naast een timmerman en een bode nu een dijkbaas in vaste dienst nam. Hiermede werd de grondslag gelegd voor de technische dienst. Inmiddels waren Dijkgraaf en Iloogheemraden in April 1760 overgegaan tot het verhogen en verzwaren van de Lekdijk. Hiervoor was veel geld nodig, maar dat was er niet. De Staten van Holland gaven in September een voorschot van fl 10.000, en in Mei 1761, aan de Ambachten en dorpen tot een aanzienlijk bedrag tijdelijke vrijdom van een aantal belastingen en tenslotte in October een lening van fl 60.000.

Ook deze werken stuitten op enige bezwaren. Te Lekkerkerk was de dijk zeer laag. De huizen stonden, en staan nog, in een aaneengesloten rij vlak langs de binnenkruin van de dijk. Bij ophoging zouden deze gebouwen diep in de grond komen. Op verzoek van de ingezetenen mocht daar over een lengte van 105 roeden (396 m) een muur met borstwering langs de dijk gebouwd worden. De meerdere kosten van dit werk moesten de ingezetenen, op hun eigen aanbod zelf bekostigen.

In 1768 was de muur verzakt. Hierin moest voorzien worden. Dit moest de burgerij weer betalen. Ook het verdere onderhoud wenste de Krimpenerwaard niet te betalen. In 1786 was er een geschil over de kosten van verhoging van de muur. In het volgende jaar beslisten de Staten, dat de kosten voor 2/3 voor rekening van de Krimpenerwaard en 1/3 voor rekening van het dorp kwamen. In 1788 werd een nieuwe muur gebouwd.

Uit de beschikbare gegevens blijkt, dat de Krimpenerwaard en ook de Loperwaard, in het tijdvak van 1321 tot 1760, twaalfmaal geteisterd zijn door doorbraken van de Lek- en IJsseldijken. Tweemaal was er overstroming veroorzaakt door dijkbraken van de Lekdijk boven Vreeswijk. Eenmaal werd het land geïnundeerd voor militaire doeleinden. Tussen genoemde jaren, rond 4½ eeuw, had men dus gemiddeld om de 30 jaren een gehele of gedeeltelijke overstroming. Na de laatste overstroming, in 1760, heeft men een lange periode van rust gekend, die op 31 Januari—1 Februari 1953 bijna verstoord werd. Gevaren voor dijkdoorbraken worden voor beide waarden ook vermeld van de jaren 1460, 1470, 1624, 1638, 1747, 1755, 1758, 1771, 1775, 1819, 1820 en 1876.

(In enigszins gewijzigde vorm overgedrukt uit de Goudsche Courant van 28 Maart en 1, 8, 18, 20, 22, 24 en 25 April 1953.)

DE KERK TE WADDINGSVEEN

Dr J. L. VAN EIJK

In het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage berust een copie van een oude „Blaffaert” van de kerk van Waddingsveen (Aanwinsten 1906 XIX-42) en in het Oud-archief van Waddingsveen vinden we een handschrift van 1779, die ons iets zeggen over de parochiekerk van Waddingsveen. De ouderdom van de kerk is niet bekend, maar na de vereniging van Waddingsveen en Bloemendaal werd de kerk te klein en werd de zuidelijke muur afgebroken en een nieuw gedeelte er aan gebouwd. In 1537 noemde men dit de Nieuwe of Zuidkerk, die op Bloemendaal's grondgebied stond, in tegenstelling met het oude gedeelte of de Noordkerk, op Waddingsveen's terrein. Dat de Noordkerk al oud was blijkt uit een verbouwing van 1538: men was genoodzaakt „een nieuwe dak van den choor af tot den Tooren toe te timmeren, met wagenschot en met leyen maer de spanen bleven staan, het kost zestig pond groot vlaems”. De kerk had een „redelyk groote Tooren, en heeft eertyds met deftige geschilderde glazen voorsien geweest, dog thans (1779) meest geschonden en vernielt.”

In 1543 werd een gedeelte van de Kerkstraat bestraat; in 1545 lieten de kerkmeesters een bank op het Hoogkoor maken, opdat beide kerkmeesters daar zouden kunnen zitten. In 1550 kwam er een biechtstoel. Vermoedelijk werd ook het altaar nog verfraaid, want in 1550 kocht men te Haastrecht twee kolommen, om die voor het hoogaltaar te plaatsen, voor „26 Carolusguldens behalven onkosten van brengen en stellen.”

In 1549 werd het begraven in de kerk opnieuw geregeld: „Pastoor Heer Jan Jansz (van der Goude; overleden in 1550. Zijn grafzerk was in 1779 nog gedeeltelijk zien, met zijn wapen, vijf staande palen en op het linker vierendeel een vogeltje. In 1551 „is hy aangemerkt geweest als een Heilige, en hebben syn beeld doen maken welke gekost heeft vier keyzers guldens, voorts laten stofferen dat gekost heeft seven k.g.”), Willem Ellertsz., Schout van Hubertsgerecht en Snijdelwijk, Jan Cornelisz. van Eijck, Schout van Waddingsveen, Groenswaart en Peulijen, Dirk Barentsz., Schout van Bloemendaal, de kerkmeesters Dirk Claesz. alias Visch, Frans Ariensz. aan de Coenecoperdam, met veele oude mannen en gebuyren, ordonneren want altyd hier aldus geweest

is, dat aldien geen die een graaft (graf) koopt die moet betalen 50 stuyvers en dan zal hem toebehoren, en syn erven, in der eewigheid, maer alsoo meenigmael als men t' opent om daer weder iemand in te leggen soo moet men wederom die heilige kerk geven 15 st, en alsdan mag men niemant in leggen buyten consent van de eigenaer." Voor iemand die geen eigen graf bezat, moest 25 stuiver betaald worden en bleef het graf 5 jaar dicht, voor er een ander in begraven mocht worden. Men eiste ook „een eyken kist om lang te duyren in de kerk".

In 1551 werden er 400 blauwe stenen gekocht in Antwerpen voor 4 pont groot en werd de kerk daarmee geheel geplaveid. Het kostte in het geheel 7 pond groot.

De woning van de pastoor was niet al te best: „Als frans aelbertsz, was oudt kerckmeester (Frans Aelbertsz. was o.a. kerkmeester in 1538, 1539, 1546 en 1547) soo hadde de pastoor een arm viercant gat tot een woning, soo timmerde hij een oude vervallen schuijx an pastoors huijs, daer hij turff soude ingieten, ende sijn aerde vaten in bergen, en het was hem al goet genouch". Deze verbouwing had zeer waarschijnlijk in 1539 plaats. In 1540 „wierd de keuken getimmerd in dat ouwe schuijrtje, in 1542 timmerde men de nieuwe Pastoor s camer, met kelder met vuylaet, daer voor hooren syn nasaten wel hærtelyk voor te bidden. In 1546 is de schoorsteen gemaakt in Pastoor s Huys, van den gront af tot boven toe, het in de keuken dat principael gemaek van Pastoor s Huys, het is de slaapcamer van den Jonkwyff, den Pastoor most voor (het) maken van dit, sitten, eten, warmen in dat voorhuys daer zeer windich was."

Op 8 September 1577 was er een vergadering van de Schout, met Kerkmeesters, Ambachtsbewaarders en de „gemeen Buuren", waar besloten werd Gerrit Jacobsz. de Oude van der Goude tot predikant te beroepen „in de Parochiekerk", voor 200 carolusguldens per jaar met vrije kost en inwoning.

Op 29 Juni 1595 kwam de tweede predikant: Lucas Jansz., opgevolgd door Dirk Tomasz. (gewezen sleper, takkedrager en kootenmeester te Gouda) en Johannes van Galen.

In 1612 rezen er geschillen over het onderhoud van de kerk, pastorie, en schoolhuis, benevens over de gage van de schoolmeester, tussen de inwoners van Waddingsveen en Bloemendaal, welke voor Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland werden bijgelegd op 12 Mei 1612. De kerk was toen al in een zeer slechte toestand geraakt: „Den Tooren van de kerk in de Spaansche troubles afgebrand zynde, de kerk zeer ontranponeert, het Predikants huys vergaen door ouderdom, en het schoolhuys van den gront af moettende werden vernieuwen, en daeraen over de drie duysent guldens moest gespendeert werden, als men het nederstorten van der zelve wilde voorkomen, die van Waddingxveen de magt ofte middelen niet hebbende omme die by hem selve te konnen opbrengen, versoecken Schouten en Ambachtsbewaarders en kerkmeesters aan de Heeren Gecommitteerde Raden een subsidie van 1200 guldens, welke by apostille dato 23 April 1613 hemluyden accorderen de somma van 300 guldens sonder meer 't land ter zaake van dien te mogen molesteren, alsoo Gecomm. Rade verstant daer toe niet gehouden te zyn."